

Sida
Okvir za ravnopravnost polova

Rodna studija na Kosovu

Autori:
Ulf Färnsveden and Nicole Farnsworth
Quality Assurance:
Anja Taarup Nordlund

PREGLED IMPLEMENTACIJE ZAKONA I
PROGRAMA O RODNOJ
RAVNOPRAVNOSTI NA KOSOVU

"Dosta!" Muškarci i žene tokom protestnog marša protiv nasilja u porodici i ubistva Diane Kastrati od strane njenog bivšeg muža, maj 2011, u Prištini, Kosovo.

ORGUT Consulting AB
Svartmangatan 9, 111 29 Stockholm, Sweden
Tel + 46 8 406 7620, Fax + 46 8 21 02 69
E-mail: framework@orgut.se
Registarski broj: 556177-9538

ORGUT

Building better livelihoods www.orgut.se

Sadržaj

AKRONIMI	3
1. REZIME	4
2. UVOD	7
3. KONTEKST I LOGIKA INTERVENCIJE	7
4. METODOLOGIJA	8
4.1 Pregled metodologije	8
4.2 Nezavisnost konsultanata	8
4.3 Istraživanje na terenu	8
4.4 Vodič za intervju	8
4.5 Uključivanje zainteresovanih strana: Prezentacija početnih rezultata	8
4.6 Ograničenja u procesu evaluacije	8
5. NALAZI I ZAKLJUČCI	9
5.1 Kako vlada namerava da pristupi rešavanju pitanja rodne nejednakosti	9
5.2 Na koji način Institucije Kosova prate i izveštavaju o ZRR i KPRR	12
5.3 Pravni okvir EU/SE: Sinergije i raskoraci	13
5.4 Uloga civilnog društva u sprovođenju ZRR i KPRR	15
5.5 Glavni izazovi u implementaciji ZRR i KPRR	16
6. PREPORUKE ZA BUDUĆU PODRŠKU	23
6.1 Opšte preporuke za Švedsku agenciju za međunarodni razvoj (Sida)	23
6.2 Lista drugih potencijalnih oblasti podrške	25
Aneks 1. Vodič za intervju	29
Aneks 2. Spisak učesnika/ca / Raspored intervju	30
Aneks 3. Pregledana Dokumenta	32
Aneks 4. Mapiranje programa na Kosovu vezanih za rodnu ravnopravnost	33
Aneks 5. Ustanovljen napredak u implementaciji Zakona o rodnoj ravnopravnosti	37
Aneks 6. Poznati napredak prema sprovođenju Kosovskog programa o rodnoj ravnopravnosti	47

AKRONIMI

ARR	Agencija za rodnu ravnopravnost
ASK	Agencija za statistiku Kosova
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
OCD	Organizacije civilnog društva
DAC	Komitet za pomoć u razvoju (Development Assistance Committee)
EIDLJP	Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava
EK	Evropska komisija
EU	Evropska Unija
EULEX	Misija vladavine prava Evropske Unije na Kosovu
ROB	Rodno odgovorno budžetiranje
IOM	Međunarodna organizacija za migraciju (International Organization for Migration)
KCSR	Kosovski centar za studije roda
KDU	Kancelarija za dobro upravljanje, jednake mogućnosti i rodna pitanja
KIP	Kosovski institut za pravosuđe
KP	Kosovska policija
KPRR	Kosovski program za rodnu ravnopravnost
KtK	Kvinna till Kvinna
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MZ	Ministarstvo zdravlja
MALS	Ministarstvo za administraciju lokalne samouprave
SOR	Srednjoročni okvir rashoda
MJU	Ministarstvo javne uprave
MŽK	Mreža Žena Kosova
NAAS	Nacionalni albansko-američki savet
NDI	Nacionalni demokratski institut
NVO	Nevladina organizacija
OLjP	Odeljenje za ljudska prava
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
ORRR	Opštinski referent za rodnu ravnopravnost
RRP	Stručna lica/ Referenti za rodna pitanja (u ministarstvima)
RZN	Rodno zasnovano nasilje
Sida	Švedska agencija za međunarodni razvoj (Swedish International Development Agency)
MSP	Mala i srednja preduzeća
SPGS	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara
UNDP	Program Ujedinjenih Nacija za razvoj (United Nations Development Programme)
UNFPA	Populacioni fond Ujedinjenih Nacija (United Nations Population Fund)
UNMIK	Misija privremene uprave Ujedinjenih Nacija na Kosovu (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo)
RSBUN	Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija
USAID	Agencija za međunarodni razvoj SAD (United States Agency for International Development)
ZRR	Zakon o rodnoj ravnopravnosti

1. REZIME

Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida) priprema novu strategiju za Zapadni Balkan i Kosovo. Unapređenje rodne ravnopravnosti, uloge žena i osnaživanje žena u razvojnoj saradnji jeste jedna od tri prioritete teme za švedsku razvojnu saradnju. Iz tog razloga, Sida je novembra 2012. angažovala konsultantski tim ORGUT radi izvođenja ovog prikaza. Pregled je imao za cilj da „mapira i proceni *sistem* za implementaciju, monitoring i dalje praćenje implementacije Kosovskog programa za rodnu ravnopravnost” (KPRR), kao i da „identifikuje relevantne aktere i moguće dalje pravce delovanja u pogledu buduće švedske podrške. Tokom ove procene, traženi su odgovori na sledeća pitanja:

- Šta vlada Kosova namerava da učini u vezi sa postojećom rodnom nejednakošću?
- Na koji način kosovske institucije prate i izveštavaju sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti (ZRR) i KPRR?
- Kakva sinergija postoji između zakonskih okvira EU/SE u vezi sa rodnom ravnopravnošću, a koji raskoraci su i dalje prisutni?
- Koja je uloga civilnog društva u sprovođenju ZRR, kao i KPRR?

Ključni nalazi:

- Obzirom na relativno kratak period postojanja Kosova kao države, vlada je uspela da usvoji brojne zakone, političke smernice i podzakonska akta u oblasti postojeće rodne neravnopravnosti. Vlada je uspostavila nekoliko mehanizama za sprovođenje ovih zakona i političkih smernica na opštinskom i državnom nivou.
- Međutim, dok se može reći da su *namere* vlade u vezi sa unapređenjem rodne ravnopravnosti sveobuhvatne, **i dalje postoje izazovi što se tiče njihovog sprovođenja**. Najveći izazovi sprovođenju KPRR se odnose na odsustvo vlasništva u raznim projektnim oblastima, jasne podele odgovornosti, budžeta i praktičnih znanja i veština u integrisanju i uvođenju rodne ravnopravnosti u glavne tokove i strategije javne politike.
- **Nedostatak političke volje** i neadekvatna podrška vlasti razlog su zbog koga stručna lica /referenti za rodna pitanja (RRP) u ministarstvima, kao i opštinski referenti za rodna pitanja (ORRR) nisu bili dovoljno uključeni, niti im je dato dovoljno odgovornosti, samostalnosti, ni **finansijskih sredstava**.
- Odsustvo **efikasnog pristupa pravdi** za žene (u odnosu na alimentaciju, starateljstvo nad decom, prava svojine, žrtve nasilja u porodici i trgovinu ljudima) stoji na putu ostvarivanja rodne ravnopravnosti.
- Vlasti su u procesu donošenja amandmana na **Zakon o rodnoj ravnopravnosti (ZRR)**. Međunarodni akteri su dali svoje komentare u vezi sa ovim zakonom, ali nijedna lokalna organizacija još uvek nije konsultovana. Očekuje se da će ZRR jasno definisati uloge i zadatke rodni mehanizama, kao i da će regulisati pitanje finansiranja i uvođenja ovog pitanja u glavne tokove. Ovaj zakon mora biti usklađen sa postojećim zakonskim aktima na Kosovu koji promovišu poštovanje ljudskih prava i borbu protiv diskriminacije.
- **Praćenje i razmatranje kako ZRR, tako i KPRR bilo je oskudno**. Do današnjeg dana, Skupština Kosova **nije objavila zvanični izveštaj o sprovođenju ovih zakona**.
- Prisutna je zabrinutost da su neki službenici Agencije za rodnu ravnopravnost i opštinski referenti za rodnu ravnopravnost ORRR odabrani na osnovu političke pripadnosti i/ili **nepotizma, a ne zbog svojih kvalifikacija**.
- Kosovski zakonski okviri je u izvesnoj meri usklađen sa zakonskim okvirima EU/SE. Međutim, nedostaju konkretne mere, kao što su podzakonska akta, a njihovo sprovođenje je i dalje oskudno. **Kosovo posebno zaostaje u pogledu ekonomskog osnaživanja žena** i obezbeđivanja usluga koje bi omogućile usklađivanje radnih i porodičnih obaveza.

- Zastupljenost žena u različitim službama, od opštinskog do državnog nivoa, **nije dovoljno uravnotežena** sa zastupljenošću muškaraca, posebno na rukovodećim mestima. Isto tako, žene nemaju ravnopravan pristup vlasničkim i naslednim pravima, kao ni zapošljavanju.
- Odredbe KPRR koje se odnose na zdravstvenu zaštitu ne mogu se široko primenjivati, obzirom na to da zakon o zdravstvenom osiguranju još uvek nije usvojen. Druge usluge koje Program predviđa takođe su još uvek **nedostupne**, uključujući: hemoterapiju i onkološku radioterapiju protiv raka.
- **Aktivno građanstvo je od suštinske važnosti** za obezbeđivanje sprovođenja ZRR i KPRR putem podizanja svesti, zagovaranja i praćenja. Međutim, utisak je da jenjava podrška organizacija civilnog društva, bez obzira na neke nove inicijative u vezi sa obezbeđivanjem finansijskih sredstava.
- Mada široka podrška donora za unapređenje rodne ravnopravnosti postoji, za sada je koordinacija među njima na minimalnom nivou. **Koordinacija je slaba** među akterima rodne ravnopravnosti na Kosovu.

Naše opšte preporuke: Podrška vladi i civilnom društvu u pospešivanju sprovođenja ZRR i KPRR. ARR, RRP i ORRR je potrebna dugoročna, specifična podrška za razvoj kapaciteta. Civilno društvo zahteva neprekidnu finansijsku podršku usmerenu ka nevladinim aktivnostima za pospešivanje sprovođenja KPRR, kao i da igra ulogu zaštitnika implementacije ZRR i KPRR. Prilikom finansiranja, mora se voditi računa o inkluziji, posebno žena različitih sposobnosti, etničke pripadnosti, geografskih područja, stepena obrazovanja, ekonomskog statusa i seksualne orijentacije.

Ključne posebne preporuke:

1. Podrška ARR, ORRR i RRP

ARR, ORRR i RRP su od suštinskog značaja za povećanje nadležnosti za pitanja rodne ravnopravnosti u okviru državnog aparata. Izgradnja njihovih kapaciteta i obezbeđivanje stručne pomoći je od osnovnog značaja, kao i uspostavljanje praktičnih alati kao što su npr. poboljšani, koordinisani sistemi za praćenje i evaluaciju u ARR. Cilj bi trebalo da bude jaka Agencija za rodnu ravnopravnost koja može da obezbedi podršku npr. resornim ministrima i drugim ključnim državnim agencijama u uključivanju rodniht pitanja u glavne tokove zakonodavstva, politike, planiranja i budžetskih rešenja.

2. Podrška vladi (uz podršku civilnog društva) pomoću pilot projekta o ustanovama za brigu o deci.

EU je ustanovila niz *reformskih mera* koje imaju za cilj da pomognu ženama i muškarcima da pomire njihove privatne i profesionalne obaveze oslanjanjem na ustanove za brigu o deci, predškolske programe, fleksibilno organizovanje radnog vremena i povećanog korišćenja prava na roditeljsko odsustvo sa posla među muškarcima. Sida takođe stavlja akcenat na neplaćeni poslovi staranja o drugima, kao jedan od sedam značajnih elemenata svoje strategije za ekonomsko osnaživanje žena.¹

3. Podstaci poboljšanje koordinacije među svim zainteresovanim stranama.

Sida može da podrži ARR u preuzimanju vođstva u održavanju koordinacionih sastanaka najmanje četiri puta godišnje, uz učešće svih činilaca koji saraduju u oblasti rodne ravnopravnosti, kao i da podstakne sve aktere, posebno donore i međunarodne činioce, da im se pridruže.

4. Podržati ARR da uključi civilno društvo u razradu i sprovođenje novog KPRR

Aktuelni KPRR ističe 2013. To pruža odličnu priliku da se razvije novi akcioni plan putem koordinisanog, participativnog procesa koji bi uključivao vladu, civilno društvo, privatni sektor i akademske krugove. Novi plan bi trebalo da jasno predvidi zaduženja, budžetske obaveze i preciznije definisane indikatore.

Dodatne posebne preporuke

- Podržati reviziju Zakona, kao i relevantnih podzakonskih akata
- Investirati u obrazovanje i razvoj ženskog humanog kapitala putem stručnih obuka i praksi.
- Podstaci transparentno i rodno osvešćeno odabiranje kadrova u javnom sktoru.

¹ Sida, "Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work," Nov/Dec. 2012.

- Podržati mere za ekonomsko osnaživanje žena, uključujući stavke koje su zacrtane u strategiji za ekonomsko osnaživanje žena.
- Investirati u zaštitu zdravlja žena i muškaraca, skrining na maligne bolesti i njihovo lečenje.

2. UVOD

Da bi pribavila potrebne informacije za svoju Statešku razvojnu saradnju, švedska vlada je zatražila od Švedske agencije za međunarodni razvoj (Sida) da otpočne sa pripremama nove strategije za zapadni Balkan. Unapređenje rodne ravnopravnosti i uloge žena u razvojnoj saradnji je jedna od tri prioritetne oblasti za švedsku strategiju saradnje. Prema tome, Sida je zadužila jedan konsultantski tim – ORGUT – da pripremi ovaj pregled da bi pribavila potrebne informacije za proces strateškog razvoja.

U kontekstu eventualne evropske integracije Kosova, unapređenje rodne ravnopravnosti je od izuzetnog značaja. Kosovo ima Zakon o rodnoj ravnopravnosti (ZRR) i Kosovski program za rodnu ravnopravnost (KPRR), kao i različite druge zakone i podzakonska akta koji imaju za cilj unapređenje rodne ravnopravnosti. Cilj ove procene stanja jeste da „mapira i proceni *sistem* za implementaciju, praćenje i razmatranje implementacije Kosovskog programa za rodnu ravnopravnost”, kao i da „identifikuje relevantne aktere i moguće puteve razvoja u smislu buduće švedske podrške.” Prilikom izrade ove procene, traženi su odgovori na sledeća pitanja:

- Šta vlada Kosova namerava da učini u vezi sa postojećom rodnom nejednakošću?
- Na koji način kosovske institucije prate i izveštavaju sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti (ZRR) i KPRR?
- Kakva sinergija postoji između zakonskih okvira EU/SE u vezi sa rodnom ravnopravnošću, a koji raskoraci i dalje postoje?
- Koja je uloga civilnog društva u sprovođenju ZRR, kao i KPRR?

Ovu procenu stanja izveli su lokalni i međunarodni konsultant za ORGUT, tokom konsultacija koje su trajale od 16. novembra do 20. decembra 2012. Pridržavali su se kriterijuma Odbora za pomoć u razvoju za evaluaciju (DAC), uključujući konsultacije sa zainteresovanim stranama iz različitih sektora.

3. KONTEKST I LOGIKA INTERVENCIJE

Švedska politika rodne ravnopravnosti u razvojnoj saradnji „*Pod istim uslovima – politika za unapređenje ravnopravnih uslova rada, 2010-2015*” precizira najvažnije prioritete za Sida u oblasti rodne ravnopravnosti:

1. Politička participacija i uticaj žena
2. Ekonomsko osnaživanje i uslovi rada²
3. Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava
4. Bezbednost žena, uključujući sve oblike rodno zasnovanog nasilja i trgovinu ljudima

Tokom implementacije aktuelne Strategije razvojne saradnje sa Kosovom 2009-2012, pitanje rodne ravnopravnosti je uglavnom bilo tretirano kroz napore da se ono uvede u glavne tokove i kroz podršku

² Ekonomsko osnaživanje žena podrazumeva ekonomsko osnaživanje i ekonomsku sigurnost. Fokus je na sedam najvažnijih oblasti: 1) razvoj preduzetništva i privatnog sektora; 2) dostupnost prava na posedovanje zemlje i vlasničkih prava; 3) tržišta rada i odgovarajući poslovi; 4) neplaćeni poslovi staranja o drugima (deci, starijim osobama, osoba sa invaliditetom); 5) humani kapital, dostupnost obrazovanja za devojke; 6) sistemi socijalne zaštite; i 7) prepoznavanje žena u poljoprivredi i seoskom razvoju.

civilnom društvu. Podrška je upućivana ženskim organizacijama na Kosovu preko organizacije Kvinna till Kvinna.

4. METODOLOGIJA

4.1 Pregled metodologije

Evaluacioni tim su činili jedan međunarodni konsultant sa širokim iskustvom u oblasti rodne ravnopravnosti, različitih nacionalnih programa za rodnu ravnopravnost i znanjem o švedskim dokumentima o glavnim smernicama i metodološkim pristupima razvojnoj saradnji. U timu je takođe bio i lokalni konsultant o rodnim pitanjima sa iskustvom stečenim na Kosovu. U timu je postojala rodna ravnoteža. Konsultanti su pripremili vodič za intervju (vidi Aneks 1) i raspored intervju (vidi Aneks 2) u tesnoj saradnji sa Sida. Pored intervju, konsultanti su sprovedli istraživanje i proučili dokumenta preporučena od strane Sida i ostalih aktera (vidi Aneks 3). Zahvaljujemo se na dragocenoj pomoći Mreže žena Kosova, koja nam je obezbedila prostorije i prevod.

4.2 Nezavisnost konsultanata

Evaluatori su radili transparentno i otvoreno, pošto su oboje bili nezavisni od razvojne intervencije. Jedini predvidljivi potencijalni konflikt interesa sadržan je u činjenici što je lokalna konsultantkinja zaposlena u Mreži žena Kosova, (MŽK), organizaciji koju finansira Kvinna till Kvinna (kao jedan od donora). Međutim, konsultantkinja takođe radi nezavisno od MŽK i nema nikakvih drugih posebnih interesa osim dobrog funkcionisanja ZRR i KPRR. Oba konsultanta su saglasna u vezi sa rezultatima, zaključcima, preporukama i poukama.

4.3 Istraživanje na terenu

Konsultanti su intervjuisali ključne aktere od 19. do 23. novembra u Prištini (vidi Aneks 2). Svaki intervju je trajao između 40 minuta i jedan sat. Fokus grupa sa RRP je takođe organizovana. Intervjui su imali za cilj da pruže konsultantima potkrepljeno i dokumentovano gledište zainteresovanih strana u vezi sa njihovim viđenjem izazova praćenju i sprovođenju ZRR i KPRR, kao i definisanju oblasti potencijalne akcije sa ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti. Na osnovu rezultata, konsultanti su sačinili predloge za delovanje i predložili rešenja. Svi učesnicima je garantovana anonimnost i poverljivost.

4.4 Vodič za intervju

Vodič za intervju je prethodno razradila i predstavila Sida (vidi Aneks 1). Vodič se sastojao iz četiri odeljka: opšta pitanja, pitanja za vladine institucije, pitanja za donore i pitanja za društvo i akademsku zajednicu. Konsultanti su koristili taj vodič, odabirajući samo najrelevantnija pitanja za društvene aktere koje su intervjuisali.

4.5 Uključivanje zainteresovanih strana: Prezentacija početnih rezultata

Provere učesnika su važne za poboljšanje validnosti zaključaka i preporuka, putem njihovog potvrđivanja od strane ključnih aktera. Pored toga, provere učesnika mogu da unaprede lokalni ideo u tim rezultatima, što olakšava buduću implementaciju. Prema tome, konsultanti su prikupili prvobitni rezime, zaključke i preporuke, i prosledili ih zainteresovanim stranama. Oni su pozvani da učestvuju u predstavljanju konačnih rezultata u Sida 3. decembra. Akteri koji nisu bili u prilici da učestvuju su mogli da pošalju povratnu informaciju elektronskom poštom. Sve sugestije zainteresovanih strana su razmatrane i ugrađene u dokument.

4.6 Ograničenja u procesu evaluacije

Ograničenja u vezi sa istraživanjem se odnose na vreme i pokrivenost. Ova značajna evaluacija zahtevala bi više vremena za dalje razmatranje opširne relevantne dokumentacije, za detaljne

konsultacije sa svakim od aktera, stvaranje uslova da se konsultuje više aktera (npr. političkih partija, preduzeća, sindikata), i da uključe posete kosovskim opštinama. Neki značajni akteri nisu bili dostupni: UNICEF, Finska ambasada, Švajcarska ambasada, Austrijska ambasada, i Misija evropske vladavine prava (EULEX) (mada su neki dostavili povratne informacije preko elektronske pošte). Mada su preporučeni od strane ispitanika, konsultanti nisu imali vremena da se sastanu sa SHE-ERA udruženjem poslovnih žena, ni sa Norma udruženjem pravnika (iako je njihov izveštaj o praćenju ZRR konsultovan). Najveće ograničenje je bila nemogućnost konsultacije sa akterima izvan Prištine, uključujući i ORRR ili nevladine organizacije (NVO) u unutrašnjosti, iako su ARR i MŽK pružile neke informacije o svom radu. Bez obzira na to, svi sastanci koji su planirani u dogovoru sa Sida su održani kao što se očekivalo i mi stoga smatramo da su rezultati procene koja se zasnivala na intervjuima sa 29 aktera iz svih nivoa i sektora validni.

Konačno, ograničenje leži u prirodi prava i programa koje je trebalo revidirati. Oni pokrivaju takoreći sve segmente društva, a mnogi paragrafi (pravni) i oblasti u kojima je intervenisano (program) zahtevali bi dublja proučavanja. Međutim, ova studija pruža sveobuhvatnu procenu istraživačkih pitanja, što je takođe bio jedna od namera ovog istraživanja.

5. NALAZI I ZAKLJUČCI

Ključni nalazi u odnosu na svako istraživačko pitanje slede, a nakon njih i zaključci što se tiče postavljenog pitanja.

5.1 Kako vlada namerava da pristupi rešavanju pitanja rodne nejednakosti

Ovaj odeljak se bavi nekim ključnim naporima vlade Kosova u odnosu na pitanje postojeće rodne neravnopravnosti, kao što je sadržano u prvom istraživačkom pitanju. Takođe razmatra poteze koje je preduzeo parlament u vezi sa pitanjem rodne nejednakosti.

5.1.1 Postojeći zakoni, politike i podzakonski propisi

U kontekstu eventualne evropske integracije Kosova, unapređenje stanja rodne ravnopravnosti je posebno značajno. Sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti se pominje u okviru Kosovskog akcionog plana evropskog partnerstva (prioritet 116). Prioritet 39 takođe pominje „unapređenje prava žena na Kosovu”, uključujući razne pravce delovanja radi postizanja rodne ravnopravnosti. Vlada Kosova smatra politiku evropskih integracija prioritonom i stoga se zvaničnici odnose prema godišnjim izveštajima o postignutom napretku Kosova ka potencijalnim integracijama „ozbiljno kao prema Bibliji,” prema rečima jednog ispitanika. Prema tome, izveštaji o napretku mogu podstaći vladino delovanje u pravcu poboljšanja rodne ravnopravnosti na Kosovu. Međutim, **izveštaji o napretku su do sada retko polagali puno pažnje na rodna pitanja**, a rodna pitanja nisu zauzimala dovoljno mesta u glavnim tokovima u dosadašnjim izveštajima.

Ustav Republike Kosovo jasno pominje rodnu ravnopravnost i uključuje Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW). Kosovo ima Zakon o rodnoj ravnopravnosti (ZRR), koji je donet 2004. pod prethodnom Privremenom upravom misije Ujedinjenih Nacija za Kosovo (UNMIK). Godine 2012, ovaj Zakon je revidiran od strane različitih zainteresovanih strana pod nadzorom Kancelarije za pravne poslove Kabineta Predsednika vlade. Agencije UN-a, Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i Evropske delegacije razmatrale su ga i dale svoje komentare. ZRR još uvek nije podnet predstavnicima civilnog društva na razmatranje. Prema izveštajima Kancelarije Evropske Unije, amandmani bi trebalo da budu usvojeni u junu 2012. Međutim, iz Kancelarije za pravne poslove je saopšteno da je prenapregnut raspored aktivnosti na kraju godine uslovio slanje ovog Zakona Skupštini Kosova na razmatranje početkom 2013, po završetku javne rasprave.

Pod vođstvom Agencije za rodnu ravnopravnost (ARR), uz podršku UN Women i uz koordinaciju drugih aktera, kao što su UNDP, Kancelarija EU i ženske organizacije, vlada priprema nacrt Strategije za primenu Rezolucije Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija (RSBUN) 1325 O ženama, miru i bezbednosti, koji će uskoro biti finalizovan. Ona može potencijalno da doprinese rodnoj ravnopravnosti na različite načine (npr. učešću žena u procesima donošenja odluka, pregovaračkim procesima, kao i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja).

Što se tiče ZRR, prvi Akcioni plan Kosova za postizanje rodne ravnopravnosti odnosio se na period od 2003 do 2007. Drugi i aktuelni Kosovski Program za rodnu ravnopravnost (KPRR) odnosi se na period od 2008 do 2013. Ovaj dokument je usvojila Skupština Kosova 27. maja 2010.

Dodatna podzakonska akta su usvojena na ministarskom, a ponekad i na opštinskom nivou. Na primer, Ministarstvo za administraciju lokalne samouprave (MAS) izdalo je Administrativnu instrukciju 2005/8 za implementaciju Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Ona sadrži administrativna uputstva za osnivanje Odeljenja za ljudska prava (OLjP) u opštinama i opis poslova opštinskih referenata za rodnu ravnopravnost (ORRR) (mada oni ponekad istovremeno vrše funkciju Odeljenja za ljudska prava). Neke opštine, kao što su Prizren i Dragaš, usvojile su sopstvene opštinske programe za rodnu ravnopravnost.

5.1.2 Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava, jednake mogućnosti i rodna pitanja

Do 2004, Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava, jednake mogućnosti i rodna pitanja (KDU) pri Kabinetu Predsednika vlade imala je vodeću ulogu u naporima ka unapređenju rodne ravnopravnosti, u okviru njenog šireg mandata za zaštitu ljudskih prava i borbe protiv diskriminacije. Od uspostavljanja Agencije za rodnu ravnopravnost, KDU nije imala poseban mandat za unapređenje rodne ravnopravnosti, mada je termin „rodna pitanja” i dalje u nazivu Kancelarije. U početku, odnosi između ARR i KDU su bili oskudni, što je u početku delimično bilo uslovljeno nedovoljno jasnom podelom odgovornosti među njima. Međutim, prema izveštajima njihovih predstavnika, odnosi su se u međuvremenu poboljšali i sada postoji koordinacija.

KDU ima sedam zaposlenih zaduženih za ljudska prava, prava dece, jednake mogućnosti, dobro upravljanje, osobe sa invaliditetom i manjine. Na čelu odeljenja je direktor, koji takođe obavlja funkciju vladinog koordinatora za ljudska prava. U tom svojstvu, on je zadužen za koordinaciju vladinog izveštavanja međunarodnim telima, uključujući i Kovenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW). On nadgleda odeljenja za ljudska prava (OLjP) na centralnom nivou i 75 OLjP u opštinama.³ Nedavno, KDU je počela da radi sa LGBT grupama, oformivši Savetodavnu grupu. KDU je u procesu finalizacije trogodišnjeg Anti-diskriminacionog plana.⁴

5.1.3 Agencija za rodnu ravnopravnost (ARR)

ARR je uspostavljena u okviru Kancelarije Predsednika vlade 2006. Godine. Aktivistkinje za ženska prava i izvestan broj međunarodnih činilaca zagovarali su njeno uspostavljanje u okviru ove Kancelarije kao najvišeg tela donosioca odluka, da bi ARR mogla da uvede rodna pitanja u glavne tokove preko resornih ministarstava (što ne bi bilo moguće da je ARR imala status ministarstva ili agencije van Kancelarije). ARR ima višestruka zaduženja za unapređenje rodne ravnopravnosti, kao što je zacrtano ZRR i KPRR.

ARR čine četiri odeljenja za: Izveštavanje i praćenje, Saradnju, Zakonodavna pitanja i Administraciju i budžetiranje. Trenutno zapošljava 16 osoba, mada je budžetom predviđeno 18. Nekoliko privremenih

³ Na opštinskom nivou, OLjP bavi se u izvesnoj meri monitoringom, ali je potrebna izgradnja kapaciteta. OLjP bi trebalo da imaju mandat za unapređivanje prava žena kao ljudskih prava, i mogla bi imati potrebu za izgradnjom kapaciteta u oblasti znanja i veština u ostvarivanju ovog cilja u praksi. Kao i ORRR, i njima nedostaje kapacitet za pripremu konkretnih akcionih planova i izradu budžeta.

⁴ Primećeno je i da se primena Anti-diskriminacionog zakona, koji je relevantan za rodnu ravnopravnost, nije do sada odvijala na zadovoljavajući način, i da ga takođe treba da pretrpi izmene. Sankcionisanje i procedure za njegovo sprovođenje su nejasne.

vršioca dužnosti izvršnog direktora ARR se do sada smenilo na ovoj funkciji. Stalni izvršni direktor je naimenovan 2011. godine.

Referenti za rodna pitanja pri ministarstvima i Opštinski referenti za rodnu ravnopravnost

ARR nadgleda rad referenata za rodna pitanja pri svakom ministarstvu, a ORRR to isto čine u svakoj opštini. Ove osobe imaju zadatak da rodna pitanja uvedu u glavne tokove u svojim ministarstvima, odnosno opštinama, kao i da prate i izveštavaju sprovođenje ZRR i srodnih politika.

5.1.4 Međuministarska grupa za rodnu ravnopravnost

KDU bila je na čelu međuministarske grupe za rodnu ravnopravnost sve dok ARR nije preuzela tu ulogu. The grupa se sastaje dva puta godišnje i čine je Referenti za rodna pitanja (RRP).

5.1.5 Institucija Zaštitnika prava građana

Institucija Zaštitnika prava građana prima pritužbe protiv države. Finansira se iz državnog budžeta. Ova institucija se bavi povredama ljudskih prava uopšte, a od 2005. ima i sektor koji se bavi isključivo rodnom ravnopraošču (na osnovu člana 6. ZRR). ZRR predviđa instituciju Pravnog zastupnika za rodna pitanja. Međutim, prilikom njegovog proglašavanja, Specijalni predstavnik Generalnog Sekretara UNMIK-a odlučio je da bi se zaduženja Pravnog zastupnika za rodna pitanja preklapala sa institucijom Zaštitnika građana. Shodno tome, UNMIK Regulativa (ZRR) je proglašen bez Pravnog zastupnika za rodna pitanja. U novom ZRR, Institucija Zaštitnika građana će verovatno zameniti instituciju Pravnog zastupnika za rodna pitanja, pošto se tokom proteklog perioda bavila ovim pitanjima. Institucija se bavila slučajevima rodno zasnovane diskriminacije u oblasti zapošljavanja, nasleđivanja, diskriminacije u institucijama, nasilja u porodici, socijalne sigurnosti i dostupnosti obrazovanja. Takođe, prati suđenja po zahtevu.

5.1.6 Odbor za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Skupštine Kosova

Odbor za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Skupštine Kosova nadgleda sprovođenje ZRR. Upravo je obavio prvi monitoring, čiji će izveštaj predstaviti krajem 2012. Takođe su pratili sprovođenje Antidiskriminacionog zakona, Zakona o Zaštitniku građana i Zakon o slobodi veroispovesti. Predsednica odbora je takođe članica odbora Ženske poslaničke grupe, koja facilitira saradnju.

5.1.7 Ženska međupartijska poslanička grupa

Ženska međupartijska poslanička grupa uključuje 40 skupštinskih poslanica, predstavnicu različitih političkih partija i etničkih grupa. Grupa, osnovana 2005, ima formalnu strukturu i delovanje, i bavi se izradom strateškog plana koji ima za cilj da „žene postanu ravnopravan partner u društvu.“ Grupa ima sedam članica, a gospođa Teuta Sahatqija je njena aktuelna izabrana Predsednica. Uspešno su se bavile zagovaranjem (npr. u slučaju Zakona o radu), a takođe su stekle podršku nekih svojih kolega. Organizovale su različite aktivnosti, uključujući i „Sedmicu žena“ aprila 2012, Političku akademiju sa perspektivnim liderkama, kao i sastanke sa ženama na opštinskom nivou. U vezi sa sprovođenjem KPRR, ova poslanička grupa ima dvosatni program na RTV21 jednom mesečno, sa učešćem žena (i muškaraca) eksperata u diskusijama o značajnim pitanjima kao što su ekonomija, budžet, maligna obolenja i nasilje. Grupa uživa podršku Nacionalnog Demokratskog Instituta (NDI), UNDP-a, OEBS-a, UN Women, KtK, Ambasade Norveške, Women Asia i USAID-a.

„Postigli smo visoki stepen kohezije.“

5.1.8 Zaključci: Kako vlada namerava da se odnosi prema pitanju postojeće rodne neravnopravnosti

Obzirom na relativno kratak period postojanja Kosova kao države, vlada je uspela da usvoji brojne zakone, političke smernice i podzakonska akta koja se odnose na postojeće oblike rodne neravnopravnosti. Vlada je uspostavila nekoliko mehanizama za sprovođenje ovih zakona i politika na opštinskom i državnom nivou. Mada su *namere* vlade da poboljša stanje rodne ravnopravnosti prilično jasne na papiru, i dalje postoje brojni izazovi u njihovom sprovođenju, o čemu će biti reči kasnije u ovom izveštaju.

5.2 Na koji način Institucije Kosova prate i izveštavaju o ZRR i KPRR

U ovom odeljku se razmatra na koji način kosovske institucije prate i izveštavaju o ZRR i KPRR, u odnosu na drugo istraživačko pitanje.

5.2.1 Međunarodno praćenje i izveštavanje

Iako međunarodna tela kao npr. Ujedinjene Nacije, još uvek nisu priznala nezavisnost Kosova, vlada Kosova izveštava o implementaciji međunarodnih konvencija koje Kosovo priznaje. KDU je zadužena za nadgledanje, evaluaciju i izveštavanje u vezi sa svim međunarodnim konvencijama. KDU je izvestila o Konvenciji o pravima deteta 2006. i 2010. Međutim, prema KDU, vladi su potrebni poboljšani mehanizmi za monitoring. ARR je 2008. nadgledala CEDAW i izvestila o njemu.

5.2.2 Praćenje i izveštavanje o Pravnom zastupniku za rodnu ravnopravnost

Prema ZRR, potrebno je da Pravni zastupnik za rodnu ravnopravnost prati i nadgleda sprovođenje ZRR, kao i da podnosi izveštaje najmanje jednom godišnje Skupštini Kosova. Ukoliko bi sva ovlašćenja Pravnog zastupnika bila prebačena na Instituciju Zaštitinika građana, to bi podrazumevalo i ovu obavezu. (videti 5.2.5 u nastavku).

5.2.3 Praćenje i izveštavanje od strane Agencije za rodnu ravnopravnost

Prema ZRR, ARR ima obavezu da „sprovodi i prati odredbe aktuelnog zakona i propise koji su na osnovu njega usvojeni”, kao i da prati implementaciju KPRR (Član. 5.2). Dalje, oni treba da „nadgledaju” implementaciju kako kosovskih, tako i međunarodnih akata i sporazuma o rodnoj ravnopravnosti i da izveštavaju o implementaciji međunarodnih akata i sporazuma prihvaćenih od strane vlade. ZRR obavezuje ARR da „podnese izveštaj vladi o aktivnostima Kancelarije za prethodnu godinu najkasnije do marta meseca.” ARR je pripremala godišnje izveštaje o svom poslovanju i podnosi ih Predsedniku vlade. Međutim, ovi izveštaji posebno ne razmatraju implementaciju ZRR i KPRR.⁵

KPRR ne sadrži jasne indikatore za monitoring, a najveći broj ciljeva ne sadrži indikatore. Činjenica da ni polazna osnova ni konačni cilj nisu ustanovljeni dalje komplikuje napredovanje u praćenju i evaluaciji. ARR nedostaje čvrsto uspostavljen mehanizam za monitoring i evaluaciju (npr. baza podataka) ili sistem koji bi prikupio podatke iz različitih ministarstava i iz Agencije za statistike Kosova (ASK) koji bi bili korišćeni u procesu monitoringa and evaluacije. ARR bi, isto tako, trebalo da pregleda sve vladine izveštaje da bi obezbedila rodnu perspektivu.

5.2.4 Praćenje i izveštavanje od strane stručnih lica / referenata za rodnu ravnopravnost pri opštinama i ministarstvima

Mehanizmi za praćenje još uvek nedostaju na nivou opština. Isto tako, zaduženja referenata za rodnu ravnopravnost pri opštinama još uvek su nejasna: kome, koliko često i o čemu podnose izveštaje? Potrebno je da ARR vrši kontrolu, da redovno prikuplja izveštaje od referenata za rodnu ravnopravnost pri opštinama, i da obezbedi uputstva za izveštavanje, kao i kontrolu. Za to je potrebno razviti humane kapacitete. Takođe, potrebno je izgraditi kapacitete referenata za rodnu ravnopravnost pri ministarstvima za monitoring i evaluaciju, uključujući i reviziju novih zakonskih akata u odnosu na rodnu perspektivu.

5.2.5 Praćenje i izveštavanje od strane Institucije Zaštitnika prava građana

Institucija Zaštitnika prava građana trebalo bi da prati slučajeve kršenja prava građana i da objavljuje godišnje izveštaje. Institucija priprema redovne godišnje izveštaje, koji periodično skreću pažnju na pitanja gde se ZRR, kao jedan od zakona koji regulišu pitanje rodne ravnopravnosti, nije u dovoljnoj meri primenjivao. Neki ispitanici su prokomentarisali da su ti izveštaji postali „mekši” od kada se

⁵ Videti ARR, *Informator*, Priština: ARR, 2012. ARR je takođe podržala *Profili Gjinor i Kosoves* (Rodni profili Kosova, Priština, 2008.) i *Izveštaj o istraživanju: „Žene u procesu rada i odlučivanja na Kosovu”*, (Priština, 2011.) koji razmatraju aspekte ZRR i KPRR, ali pri tome ne koriste sveobuhvatan proces monitoringa.

smanjila međunarodna podrška ovoj Instituciji. Predstavnicima Institucije su naveli nedovoljna budžetska sredstva kao ključni ograničavajući faktor njihove sposobnosti da vrše monitoring, uključujući i onaj koji se odnosi na odnosne mehanizme rodne ravnopravnosti. Pod pritiskom međunarodnih činilaca, ispunjen je zahtev Institucije za dodatnim finansiranjem tokom 2013. Veća nezavisnost u finansiranju bi mogla bitno da poveća njenu nezavisnost.

5.2.6 Agencija za statistiku Kosova (ASK)

ASK bi trebalo da bude uključena u monitoring. Mada je ASK imala udela u izveštajima o „ženama i muškarcima”, izgleda da ne postoje ustanovljene procedure u vezi sa monitoring ZRR i KPRR. ASK ne obezbeđuje uvek pristup rodno razvrstanim podacima za nezavisne naučne analize.

5.2.7 Nadgledanje rada Skupštine

Odbor za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije ima obavezu da nadgleda napore vlade u vezi sa rodnom ravnopravnošću. Do sada monitoring nije sproveden u dovoljnoj meri. Međutim, Odbor je nadgledao implementaciju ZRR i predstavio svoj prvi izveštaj o monitoringu 2012. Odbor takođe objavljuje godišnji izveštaj o svojim aktivnostima.

5.2.8 Zaključci: Kako kosovske institucije nadgledaju i izveštavaju o ZRR i KPGE

Dosadašnje nadgledanje i izveštavanje o ZRR i KPRR bilo je oskudno, i nije usledio zvanični izveštaj Skupštini Kosova o njihovom sprovođenju. Razlog tome bi delimično mogao da bude nedostatak znanja među institucijama o njihovoj obavezi da nadgledaju i izveštavaju. Po mišljenju ARR, ne postoji nikakav nesporazum u vezi sa njihovim obavezama. ARR objašnjava da nije izveštavala zato što Skupština nije zatražila takav izveštaj o implementaciji KPRR. Međutim, prema ZRR (Član. 4.6), vlada je dužna da automatski dostavlja izveštaje svake dve godine.

Obaveze, način i vremenski okvir za izveštavanje od strane ARR treba da budu razjašnjeni u novom ZRR, kao i obaveze ostalih institucija što se tiče monitoringa i izveštavanja. Doprinos ARR treba jasno naznačiti što se tiče monitoringa Konferencije o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama (CEDAW), Konvencije o pravima deteta, Konvencije o ljudskim pravima i svim ostalim oblicima izveštavanja prema KDU. Kada KDU izveštava u ime vlade, onda proces dostavljanja podataka i razmatranja od strane ARR treba da se uzme u obzir u vremenskim okvirima takvog izveštavanja.

5.3 Pravni okvir EU/SE: Sinergije i raskoraci

Dokument *EU acquis communautaire* (pravna tekovina Evropske Unije) jeste zbir propisa, pravnih akata i sudskih odluka koji čine korpus prava Evropske Unije (EU) i koji je, kao takav, obavezujući za sve zemlje članice EU. *Acquis* obuhvata normativna akta o rodnoj ravnopravnosti i Lisabonski sporazum, koji je ustanovljen kao merilo za određivanje da li zemlje kandidati zadovoljavaju uslove za pristupanje EU. Za ovaj zbir uslova je takođe u opštoj upotrebi termin naziv Kopenhaški kriterijumi.

Evropska Komisija je usvojila petogodišnju *strategiju* za unapređenje ravnopravnosti između žena i muškaraca. (2010-2015). Iako se strategija odnosi na zemlje članice EU, ona je takođe relevantna za zemlje u procesu pristupanja EU i za zemlje u EU okruženju, kao jedna od strategija sa kojima one treba da se usklade. Ova strategija eksplicitno naglašava da zemlje kandidati moraju u potpunosti da prihvate fundamentalni princip ravnopravnosti između žena i muškaraca. Strategija posebno ima za cilj da omogući bolje iskorišćavanje potencijala žena, i time doprinese ostvarivanju sveukupnih ekonomskih i društvenih ciljeva EU. Ona izražava principe zacrtane Povelji o ženama Evropske Komisije, u vidu konkretnih mera i propisuje čitav niz aktivnosti u vezi sa pet prioriteta: ekonomija i tržište rada; jednaka nadoknada za rad; ravnopravnost na rukovodećim mestima; suzbijanje rodno zasnovanog nasilja; i promovisanje ravnopravnosti izvan granica EU.

Zahtevi koje Kosovo mora da ispuni prema ovim kriterijumima su zamašni, tako da bi detaljno razmatranje sinergija i raskoraka zahtevalo posebnu analizu. Sve u svemu, što se tiče sinergija, zakonodavstvo Kosova u kontekstu pristupanja EU je, prema rečima ispitanika, uglavnom na zadovoljavajućem nivou. Autori se ovde fokusiraju na neke ključne raskorake koji su ustanovljeni tokom razgovora sa relevantnim akterima.

5.3.1 Nedovoljna stručnost u pogledu pravnog okvira EU/SE

Zvaničnici su naglasili potrebu za podizanjem stručnosti u pogledu pitanja rodne ravnopravnosti po normama EU. Kosovskim institucijama generalno nedostaje znanja o tome šta se od Kosova zahteva u kontekstu eventualnog potencijalnog pristupanja EU. Na primer, Institucija Zaštitnika prava građana zahteva obuku o međunarodnim normama i načinima za bolje integrisanje u relevantne evropske mreže.

Kancelarija EU na Kosovu pruža mogućnosti za izgradnju kapaciteta institucija u ovom pogledu. Svi zahtevi za podršku prolaze kroz Minisatrstvo za Evropske Integracije Kosova. Višegodišnje planiranje znači da finansijska sredstva ne mogu da se obezbede brzo. Međutim, oko €68 miliona godišnje može biti raspoloživo. TAEX Program Kancelarije EU pruža tehničku pomoć za dvogodišnje konsultacije, putem koga eksperti iz svake zemlje članice mogu da pomognu kosovskim institucijama. Kancelarija EU takođe može da ponudi obuku i studijska putovanja.

5.3.2 Ekonomsko osnaživanje žena

Po mišljenju zvaničnika Kancelarije EU, ekonomsko osnaživanje žena je među najvažnijim oblastima u kojima je potrebna podrška, naročito u seoskim oblastima. Ekonomsko osnaživanje žena je od presudne važnosti za EU integracije, radi obezbeđivanja ravnopravnog doprinosa ekonomiji. „Evropa 2020: Strategija za promišljeni, održiv i inkluzivni rast ” ima za cilj stopu od 75% zaposlenosti za žene i muškarce starosne dobi od 20 do 64 godine. Stopa zaposlenosti žena i muškaraca na Kosovu je daleko ispod ove projekcije.

5.3.3 Postizanje ravnoteže između radnih i porodičnih obaveza

Jedan od ključnih faktora u ekonomskom osnaživanju žena jeste dostupnost ustanova za brigu o deci. Barcelonski sporazum odredio je cilj za 2010. u odredbi o brizi o deci. Brigom o deci treba da bude obuhvaćeno najmanje 90% dece uzrasta od tri godine do polaska u školu i do 33% dece uzrasta do tri godine. Kosovo je daleko ispod ovih standarda, obzirom na to da je briga o deci retko dostupna i da je mali broj onih koji mogu da priušte usluge privatnih ustanova za staranje o deci. Ustanove za brigu o deci jedva da postoje u seoskim oblastima na Kosovu.

Što se tiče uspostavljanja ravnoteže između radnih i porodičnih obaveza, na Kosovu je učinjeno malo. Nedovoljne mogućnosti za brigu o deci, opšti nedostatak predškolskih ustanova i vrtića, nefleksibilno radno vreme i nedovoljno dostupnih mesta za dojenje dece posebno otežavaju ženama postizanje ravnoteže između radnih i porodičnih obaveza. Takođe je izražena zabrinutost da bi nove odredbe Zakona o radu u vezi sa porodiljskim odsustvom mogle da dovedu do rodne diskriminacije prilikom zapošljavanja. Dalje, žene koje rade u državnoj upravi žalile su se na rodno zasnovanu diskriminaciju na radnom mestu.⁶

5.3.4 Zaključci: Pravni okvir EU/SE: Sinergije i raskoraci

U celini, kosovsko zakonodavstvo u kontekstu potencijalnog pristupanja EU u budućnosti je uglavnom zadovoljavajuće. Međutim, zakonska rešenja bi trebalo revidirati sa stanovišta ljudskih prava i rodne ravnopravnosti u kontekstu standarda EU. U predstojećem periodu, kapaciteti državnih službenika za izvođenje takvih analiza politika, kao i za napredak i praćenje implementacije relevantnih zakona, moraju biti ojačani. Jačanje stručnosti na Kosovu, ekonomsko osnaživanje žena i unapređenje kvaliteta

⁶ Kancelarija za dobro upravljanje (KDU), Kancelarija Predsednika vlade Republike Kosova. *Percepcija diskriminacije u javnoj administraciji državnih službenika Republike Kosova*. Tom. 2. 2007-2008.

usluga u pravcu uspostavljanja ravnoteže između radnih i porodičnih obaveza, mogli bi da ojačaju napredovanje Kosova u kontekstu EU/SE.

5.4 Uloga civilnog društva u sprovođenju ZRR i KPRR

Uloga civilnog društva u sprovođenju ZRR i KPRR jasno je definisana Zakonom i Programom. U ZRR, saradnja između institucija i civilnog društva se predviđa kao faktor njihove implementacije. KPRR svrstava civilno društvo NVO među činioce odgovorne za sprovođenje aktivnosti. U ovom odeljku se razmatra u kojoj meri je do sada civilno društvo bilo uključeno u sprovođenje ZRR i KPRR, u odnosu na treće istraživačko pitanje. Mada na desetine različitih napora koje je uložilo civilno društvo na opštinskom i državnom nivou ne mogu ovde biti detaljno opisani, ovde će biti predstavljeni rezime najvažnijih oblasti delovanja i neki značajni primeri.

5.4.1 Podizanje svesti

Civilno društvo, a naročito NVO koje vode žene, odigrale su značajnu ulogu u pravcu podizanja svesti. Ulaganjem napora u edukovanje seoskog i gradskog stanovništva o njihovim pravima u smislu ZRR. Na desetine akcija preduzetih od strane civilnog društva obrađivale su različite teme, od naslednih prava žena do prava vlasništva, prava na zdravstvenu zaštitu, do ljudskih prava, uključujući i pravo na život bez nasilja. Njihove intervencije u pravcu promene kulturnih normi, posebno na opštinskom nivou, dale su značajan doprinos pospešivanju implementacije ZRR i KPRR.

5.4.2 Zagovaranje

Jedinstvena uloga civilnog društva jeste sposobnost vršenja pritiska na vlasti. Dok donori i strane ambasade ne mogu „da govore vladi Kosova šta da radi”, a zvaničnici se mogu plašiti da će izgubiti svoje pozicije ukoliko bi kritikovali status quo koji omogućava rodnu discriminaciju, organizacije civilnog društva (OCD) igraju značajnu u kritikovanju zvaničnika i pozivanju na reforme. Na primer, uz institucionalnu podršku KtK, MŽK je bila u stanju da javno reaguje na kršenja prava žena (npr. nedovoljan broj naimenovanih žena ambasadora, nastojanja da se ukine rodna kvota iz Izbornog zakona, izbegavanje krivičnog gonjenja i sudskih postupaka za krivična dela povezana sa nasiljem u porodici, kršenja prava od strane davalaca zdravstvenih usluga, i nedovoljne reparacije za ratne zločine počinjene protiv žena).⁷

5.4.3 Monitoring i evaluacija

Civilno društvo igra značajnu ulogu u praćenju i evaluaciji, posebno imajući u vidu ograničene kapacitete i akcije vlade u tom pravcu. OCD ponekad poseduju viši stepen stručnosti ili bolje strategije za monitoring od nekih institucija. Na primer, Udruženje pravnika Norma, Kosovski centar za studije roda (KCSR), i MŽK su sve sprovele israživanja o aspektima ZRR i KPRR i njihovoj implementaciji. U nekim slučajevima, to su učinile na zahtev javnih institucija i/ili su priložile svoja istraživanja kao izvor informacija za rad institucija. ARR i Institucija Zaštitnika prava građana su izvestili o oslanjanju na stručnjake civilnog društva za monitoring. *Me Dona Zemra* pratila je implementaciju ZRR za Skupštinsku komisiju, koju je osnovao NDI. ARR ugovorila je sa MŽK (koju je osnovao UNDP) da obavi istraživanje za potrebe pripreme Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kao i za prpratnu Strategiju. Stručnost civilnog društva u istraživanjima potrebnim za kreiranje politike bila je značajan izvor informacija za javnu politiku.

5.4.4 Koordinacija (i nedostatak iste)

Uprkos tome što ZRR poziva na koordinaciju, kao i na neke prethodno pomenute pozitivne primere saradnje, takođe postoje izveštaji o oskudnoj koordinaciji između civilnog društva i institucijama. Ispitanici su rekli da ARR i Opštinski referent za rodnu ravnopravnost nisu u dovoljnoj meri saradivali, niti koordinisali svoje aktivnosti sa ženskim NVO, koje bi mogle biti glavne saveznice u

⁷ MŽK je interetnička mreža 100 ženskih NVO sa teritorije čitavog Kosova. Mreža preduzima akcije u vezi sa pitanjima koje njihove članice prepoznaju i daju im prioritet, kao što je naznačeno u Strateškom planu.

unapređenju rodne ravnopravnosti. Pored toga, koordinacija među akterima civilnog društva do sada nije bila dobra. Ispitanici su naveli brojne primere preklapanja, posebno u radu agencija UN i OEBS (specifični primeri su navedeni u Aneksu 4).

5.4.5 Glavni izazovi za civilno društvo za doprinos implementaciji ZRR i KPRR

Pored izazova u vezi sa koordinacijom, finansiranje OCD je navodno opalo, posebno za ženske grupe u seoskim područjima. Jedna ispitanica je primetila da, dok se sa OCD vrše redovne konsultacije u vladinim, donorskim i drugim procesima, predstavnici OCD su retko plaćeni za vreme koje posvete takvim konsultacijama. Do sada, finansiranje od strane KtK je omogućilo nekim ženskim grupama da budu uključene, ali ova podrška će uskoro prestati.

Kancelarija EU ima na raspolaganju Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDLjP) kao jedan od najvćih potencijanih izvora finansiranja civilnog društva, i neke organizacije su učinile napore ka unapređenju rodne ravnopravnosti uz podršku EIDLjP. Međutim, aktivistkinje se žale da je „potrebo imati Master kvalifikaciju“ da bi se popunila aplikacija, i tvrde da je zbog toga veoma teško grupama koje ne govore engleski jezik, iz seoskih područja, i/ili marginalizovanim grupama da apliciraju za finansiranje. Organizacija UN Women je nedavno otpočela sa dodeljivanjem grantova samoniklim organizacijama, a MŽK je 2012. uspostavila Fond žena Kosova, uz podršku KtK, koji obezbeđuje mikro-grantove za ženske NVO koje nemaju pristupa drugim oblicima finansiranja usled problema sa znanjem jezika ili nedostatka kapaciteta. Napori ostalih aktera u pravcu ostvarivanja rodne ravnopravnosti navedeni su u Aneksu 4.

5.4.6 Zaključci: Uloga civilnog društva u sprovođenju ZRR i KPRR

Aktivno građanstvo je od presudne važnosti za obezbeđivanje implementacije ZRR i KPRR. Civilno društvo daje ogroman doprinos podizanju svesti građana o njihovim pravima, kao i zagovaranjem da institucije poštuju ta prava i sprovode ZRR i KPRR. Istovremeno, bolja koordinacija između civilnog društva i institucija, kao i među akterima civilnog društva, važna je za efikasno korišćenje resursa i jačanje zajedničkih napora za implementaciju ZRR i KPRR. Suočeni sa smanjenjem donorske pomoći Kosovu, održivo finansiranje napora OCD, naročito u seoskim područjima i među potencijalno marginalizovanim grupama, predstavlja izazov.

5.5 Glavni izazovi u implementaciji ZRR i KPRR

Pored istraživačkih pitanja, predstavnice organizacije Sida zahtevale su ocenu usredsređenosti tima na ključne izazove implementaciji ZRR i KPRR, kao i potencijalnim intervencijama u cilju njihovog razrešavanja. Ovaj odeljak predstavlja odgovor na taj zahtev.

5.5.1 Manjkavosti u ZRR

ZRR nije u potpunosti usaglašen sa Ustavom Republike Kosovo, kao ni sa evropskim standardima, u smislu mogućih EU integracija. Na primer, tek treba uključiti EU definicije kao standardne termine u okviru ZRR. Pravna terminologija je nedovoljno jasna, što dovodi do raskoraka u zaduženjima i odgovornostima. Uloga i zaduženja Pravnog zastupnika za rodnu ravnopravnost i Zaštitnika prava građana moraju biti jasno definisane.

Važeći ZRR ne predviđa procedure za podnošenje žalbi, niti jasne sankcije. Na primer, Institucija Zaštitnika prava građana izvestila je o slučajevima prilikom kojih su slučajevi navodne rodne diskriminacije dospeli pred opštinske sudove, ali sudije nisu znale kako da postupe. Potrebno je dalje razjasniti koja institucija preuzima koje procedure u slučaju ovakvih pritužbi. Sva ova pitanja treba da budu obuhvaćena novim ZRR.

„Vi ste ravnopravne, ali nećemo vam reći kako [da se borite svoja prava].”

- Ispitanica u vezi sa nejasnim procedurama ostvarivanja prava

Važeći ZRR isto tako ne uzima u obzir Rodno odgovorno budžetiranje (GRB). Uloge i odgovornosti tokom procesa budžetiranja ARR, ORRR i RRP su nejasni. Budžetski memorandum, koji definiše proces putem koga je budžet Kosova predložen i prihvaćen, trebalo bi da bude revidiran i da se uvede obaveza konsultacija sa referentima za ravnopravnosti polova u odnosnim institucijama, kao deo budžetskog procesa.⁸

5.5.2 Nedostatak podzakonskih akata i preložaka za ZRR

Još uvek se nisu urađeni novi i revidirani predlošci i podzakonska akta potrebna za sprovođenje ZRR, izjavili su ispitanici. Na primer, ARR još uvek je u očekivanju novih podzakonskih akata potrebnih za funkcionisanje i interakciju ORRR i RRP. Njihove uloge u sprovođenju, nadgledanju i izveštavanju moraju biti jasno definisane u ZRR, posebno u odnosu na KDU i Odeljenje za ljudska prava na opštinskom nivou.⁹

5.5.3 Nezadovoljavajuća revizija zakona i politika u odnosu na ZRR

ARR mora da revidira sve zakone i podzakonska akta, da bi osigurala široku zatupljenost rodno odgovorne politike i upotrebu „rodno osetljivih jezičkih termina“. Međutim, zakoni koji su usvojeni posle ZRR nisu uvek dovoljno uzimali u obzir ZRR (npr. Zakon o radu, Antidiskriminacioni zakon, Izborni zakon). Ispitanici su prepoznali potrebu za temeljnom revizijom postojećeg zakonodavstva Kosova u svetlu rodne ravnopravnosti.

5.5.4 Nedostaci KPRR

KPRR je izuzetno širok, sa osam različitih ciljeva koji zadiru u različite sektore. Program, a posebno indikatori, nisu dovoljno precizno određeni. Kao što su prokomentarisali mnogobrojni ispitanici, KPRR sadrži „isuviše reči na papiru, umesto merljivih indikatora.“ Odgovornosti pojedinačnih aktera (npr. ministarstva) nisu dovoljno jasno definisane. Ovo je naročito problematično kada su u pitanju budžetske obaveze za njegovu implementaciju; KPRR ne pominje jasno budžet ili aktera čija bi obaveza bila da dodeljuje ta budžetska sredstva za najveći deo predviđenih aktivnosti ili ciljeva. Obzirom da nisu određene nikakve odgovornosti, ne iznenađuje činjenica da je minimalni budžet dodeljen za implementaciju ovog Plana.

„Ne može se ništa učiniti bez muškaraca.“
- Activistkinja u vezi sa potrebom da se muškarci snažnije uključe u KPRR

Isto tako, KPRR nedovoljno integriše muškarce u svoje ciljne grupe, što predstavlja suštinski izazov unapređenju rodne ravnopravnosti i pomeranju postojećih rodni normi, praksi i odnosa.

5.5.5 Oskudna implementacija ZRR i KPRR

Ispitanici su se složili da se ZRR i KPRR ne sprovode u dovoljnoj meri. Zakon postoji „samo na papiru; on se ne primenjuje,“ prema rečima jednog od njih. Ispitanici su bili skloni da pripišu oskudnu implementaciju **nedostatku političke volje**, posebno među donosiocima odluka „na vrhu“. „To je dobro na papiru, ali se ne zna kome pripada,“ rekao je jedan ispitanik. Na primer, prema mišljenju ispitanika, ilustrativan primer za to jeste sporost u formiranju ARR i imenovanju njene Izvršne direktorke: „To nije politički prioritet, i to je pokazuje imenovanje mlade žene sa malo radnog iskustva na poziciju Izvršne direktorke ARR. Na to mesto bi bio postavljen neko moćniji, da je ozbiljno shvaćena.“

„Mi imamo dobre zakone, ali je problem implementacija.“

U okviru ministarstava, RRP su izjavili da ne dobijaju dovoljno podrške od ministara. „Naša uloga je više savetodavna“ nego što je izvršna, prema njihovim rečima. Ovo ih sprečava da utiču na politike svojih ministarstava. Slično tome, na opštinskom nivou, ispitanici su izjavljivali da su „predsednici opština prepreka u razvijanju kancelarija za rodnu ravnopravnost“ i da ne smatraju da je uvođenje rodni pitanja u glavne tokove prioritetan zadatak.

⁸ Ova preporuka je takođe došla od strane MŽK u njihovom najnovijem izveštaju, *Po koju cenu?* (2012).

⁹ Problem identifikovan u Izveštaju SE o napredovanju za 2009.

U širem smislu, ispitanici su primetili da je vlada, pod međunarodnim pritiskom, nastojala da se usredsredi na prava zajednica, a ne pojedinaca. Pažnja prema manjinskim etničkim grupama (ili „zajednicama“) trebalo bi da se ukršta sa pažnjom prema rodno zasnovanoj diskriminaciji, gde je neretko lakše intervenisati u pojedinačnim slučajevima.

„Međunarodni faktori često ostavljaju po strani rodnu ravnopravnost kada je focus na manjina.“

Mada ne postoji javni izveštaj o sprovođenju KPRR, najveći izazovi njegovoj implementaciji izgleda da obuhvataju odsustvo nosilaca, jasne odgovornosti, budžet, kao i veštine integrisanja i uključivanja rodne ravnopravnosti u glavne tokove javnih politika i strategija.

5.5.6 Nedovoljno budžetiranje i nejasne budžetske odgovornosti

Kao što je nagovešteno, nedovoljna budžetska odvajanja i/ili nejasne budžetske odgovornosti takođe utiču na implementaciju ZRR i KPRR. U aktuelnom srednjoročnom planu potrošnje Kosova, budžet je disproporcionalno fokusiran na kapitalne investicije, naročito na puteve. To znači da su budžetske stavke koje se odnose na humani razvoj, socijalnu zaštitu i vladavinu prava (takođe pomenutu među vladinim prioritetima u srednjoročnom planu potrošnje) nedovoljno finansirane. U okviru šireg makroekonomskog konteksta Kosova, ni ZRR ni KPRR nemaju dovoljno izvojenih budžetskih sredstava za njihovu implementaciju. „Jasno je da se ovo pitanje ne kotira visoko na dnevnom redu,“ prokomentarisala je jedna ispitanica.

„Kosovo se može opisati kao mesto potpunog društvenog nemara.“

- Ispitanik/ca

„Ne vidim da će vlada to raditi; oni rade asfalt.“

- Ispitanik/ca

Posledično tome, ARR, ORRR i RRP izvestili su da nemaju dovoljno sredstava na raspolaganju. Na primer, ORRR nemaju sopstvenu budžetsku liniju, već uglavnom moraju da se obrate gradonačelnicima, odeljenjima za ljudska prava ili drugim autoritetima, sa zahtevima za dodelu sredstava. Istovremeno, ORRR nemaju dovoljno veština u predlaganju budžeta koji prate akcione planove da bi obezbedili dovoljno finansiranje.¹⁰ Mnogobrojni ispitanici predložili su da se ovo pitanje reši osnivanjem odvojenih računa za budžet ARR, ORRR i RRP.

Što se tiče KPRR, u Programu nije posebno naglašeno da pojedinačna ministarstva i/ili akteri moraju da preuzmu budžetske obaveze i odvajanja sredstava za konkretne aktivnosti, tako da se ministarstva/akteri ne osećaju odgovornim za dodeljivanje budžeta za njihovu implementation. Novi ZRR i KPRR trebalo bi da pojasne budžetske odgovornosti, i da ih pripisuju konkretnim institucijama.

5.5.7 Ljudski resursi kao izazov u okviru ARR

Mehanizmi rodne ravnopravnosti nemaju dovoljno kapaciteta za vršenje pritiska na institucije u smislu sprovođenja ZRR i KPRR. Bez obzira na svoju uticajnu poziciju u Kancelariji predsednika vlade, ARR nije obezbedila dovoljno političke podrške. ARR nije uspela da mobilizuje aktere iz različitih sektora za unapređenje rodne ravnopravnosti,“ prokomentarisala je jedna ispitanica. Postoji zabrinutost da su njeni predstavnici naimenovani prema partijskoj pripadnosti i/ili nepotizmu, a ne prema odgovarajućim kvalifikacijama.¹¹ Politizacija ovih pozicija u državnoj službi može onemogućiti objektivnu kritiku vladinih neuspeha u sprovođenju relevantnih zakona za zaštitu

„ARR je u principu nezavisna, ali u praksi uveliko zavisna od vlade, posebno što se tiče dodeljenih budžetskih sredstava.“

¹⁰ UN Women, USAID i OEBS ulažu napore pomažući im u razvijanju tih veština.

¹¹ Prema mišljenju ARR, osoblje ARR i ORRR se ne menja u zavisnosti od promena na političkoj sceni; oni su državni službenici koji su regrutovani prema procedurama koje predviđa Zakon o državnoj službi. Vlada imenuje isključivo Izvršnog direktora ARR.

rodne ravnopravnosti.¹²

Umesto toga, prema rečima ispitanika, ARR je preduzela nekoliko „površnih akcija” (opisanih kao „rad NVO”), ali nije preuzela inicijativu u pretvaranju ZRR u konkretnu politiku, ni u rešavanju suštinskih uzroka rodne nejednakosti kroz politički proces.

Brzi protok kadrova predstavlja dodatni izazov: „Mnogo osoba koje su došle da rade u Agenciji za rodnu ravnopravnost ustvari nisu kvalifikovane i moraju proći obuku.” Zatim odlaze na bolje plaćena radna mesta, kažu ispitanici. ARR gubi sopstvene investicije u humane kapacitete, a tako i sopstvene finansijske resurse (npr. sredstva uložena u obuku).

5.5.8 Neimenovanje referenata za rodnu ravnopravnost

Referenti za rodnu ravnopravnost, koji bi u skladu sa ZRR, trebalo da budu imenovani u svakoj opštini, ne postoje. Umesto toga, ORRR radi u OLJP, koja su u nadležnosti gradonačelnika ili opštinske administracije, što rezultira nejasnim lancem odgovornosti. Neki ORRR obavljali su višestruke funkcije (npr. bili su istovremeno zaduženi za ljudska prava i prava deteta), čime je vreme koje su mogli da posvete unapređenju rodne ravnopravnosti bilo ograničeno. Preovlađuje mišljenje da ORRR nemaju dovoljno kapaciteta za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti na opštinskom nivou. Potrebno ih je osnažiti u smislu: identifikovanja prioriteta u lokalnoj zajednici; predlaganja jasnih planova i budžeta; i uvođenja glasova građana u proces odlučivanja. UN Women, OEBS, NDI i ŽMK pružaju podršku ORRR u ovim oblastima.

5.5.9 Nedovoljno uspostavljena vladavina prava i dostupnost pravde na Kosovu

Nedovoljno uspostavljena vladavina prava i dostupnost pravde na Kosovu takođe stoje na putu implementaciji. Bez obzira na jasno uspostavljene procedure za podnošenje prijava na osnovu kršenja ZRR (što se ne dešava u praksi), gomilanje slučajeva (procenjuje se da ih je oko 150,000) znači da bi novi slučajevi čekali veoma dugo pre nego što bi bili uzeti u razmatranje. Kosovo se takođe suočava sa problemom sprovođenja sudskih odluka. Većina građana ne može da priušti advokatske usluge. Besplatna pravna pomoć nije dostupna svima i u velikoj meri je zavisna od međunarodne pomoći (posebno UNDP-a i USAID-a). Isto tako, Kosovu nedostaju kvalifikovane sudije. Nedovoljan efikasan pristup pravdi za žene (npr. u slučajevima nasilja u porodici, trgovine ljudima, ostvarivanja prava na alimentaciju, strateljstvo nad decom i vlasničkih prava) prepreka je ostvarivanju rodne ravnopravnosti.

5.5.10 Oskudna implementacija odredbi KPRR koje se odnose na zdravstvenu zaštitu

KPRR odredbe koje se odnose na zdravstvenu zaštitu ne mogu se sprovesti zbog toga što zakon o zdravstvenom osiguranju još uvek nije usvojen. Ostale usluge koje predviđa KPRR takođe ostaju van domašaja, uključujući: hemoterapiju i onkološku radioterapiju za maligna oboljenja (sprovodi se samo lečenje citostaticima); finansijski i fizički pristupačna mamografija; i Papanikolau testovi. Kosovu takođe nedostaje psihološka pomoć i podrška za obolele od raka, kao i proteze, perike i psihološka podrška za članove porodice. Izvestan napredak je učinjen tokom proteklih godina u smislu dostupnosti mamografije zahvaljujući aktivnostima Jeta-Vita, ženske NVO koja se bori protiv raka dojke.

5.5.11 Nedovoljne mogućnosti ostvarivanja vlasničkih i naslednih prava

Bez funkcionalnog katastra, veoma je teško ostvarivanje vlasničkih prava. Prodaja vlasništva i nasleđivanje od pokojnika nisu dobro dokumentovani; veruje se da žene potražuju svoja nasledna prava samo u 2-3% slučajeva. Pravni zahtev za saglasnost bračnog druga se veoma retko postavlja od strane sudova, iako bi ova procedura morala da se sprovodi *ex officio* (po službenoj dužnosti). Potrebno je pojasniti procedure. Pored toga, tradicija po kojoj se vlasništvo prenosi po muškoj liniji

¹² Državni službenici su izveštavali o discriminaciji na radnom mestu na osnovu političke pripadnosti; 35.5% državnih službenika izjavilo je da lično doživljavaju neku vrstu diskriminacije na radnom mestu (KDU, 2007-2008).

srodstva stoji na putu ravnopravnosti u ostvarivanju naslednih i vlasničkih prava.¹³ Žene, navodno, često odustaju od svojih naslednih prava zato što ne žele da uznemire svoje muške srodnike (ili dovedu u pitanje odnose od presudnog uticaja na njihovu egzistenciju).

5.5.12 Oskudna implementacija odredbi koje se odnose na ekonomsko osnaživanje žena

Odredbe koje se odnose na ekonomsko osnaživanje žena se retko primenjuju. Procenjuje se da su žene vlasnice oko 6% preduzeća. Samo 29% žena je aktivno u ukupnoj radnoj snazi. Žene još uvek nemaju dovoljno pristupa resursima kao u privatnoj, tako i u javnoj sferi, što stoji na putu njihovog ekonomskog osnaživanja. Zbog nedovoljnog pristupa vlasničkim pravima, žene nisu u stanju da pruže dovoljno garancija za dobijanje kredita. Zbog toga se žene koje vode mala i srednja preduzeća suočavaju sa teškoćama u razvoju svojih poslovnih aktivnosti. Isto tako, žene nemaju dovoljno pristupa lancima distributera i tržištima za njihove proizvode. Nema jasnih mehanizama za poboljšanje zapošljavanja žena, prema rečima ispitanika.

Uprkos opštem sporom napretku, ima i nekoliko značajnih pozitivnih razvoja događaja. „Prištinski principi” koji su rezultirali iz Međunarodnog Samita Žena na Kosovu od 4-6 oktobra 2012, “Partnerstvo za promenu: Osnaživanje uloge žena” označio je ekonomsko osnaživanje žena kao prioritet. Samit je rezultirao formiranjem grupe vodećih poslovnih žena koje sebe prepoznaju kao G-7 Kosova, koje su posvećene unapređenju ekonomskog osnaživanja žena. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja je takođe dobilo sredstva iz inostranstva za projekte ruralnog razvoja koji imaju za prioritet žene i omladinu, mada ostaje nejasno na koji način žene dolaze do informacija o ovim fondovima.

Na Kosovu, malobrojne postojeće mere za ekonomsko osnaživanje žena su uglavnom usmerene na preduzetnice. Mnoge druge oblasti zahtevaju pažnju i verovatno bi pospešile ekonomski položaj većeg broja žena, kao na primer: pospešivanje zapošljavanja žena, (daleko je veći broj radnica nego preduzetnica), obezbeđivanje imovinskih prava žena (kao oblik kapitala od presudnog značaja), uzimanje u obzir neplaćene usluge staranja i nege, neplaćeni rad žena u porodičnim preduzećima, ženskom humanom kapitalu, penzijama za žene i bezbednosnim sistemima. Postoji potreba da se ekonomsko osnaživanje žena sagleda u široj perspektivi nego što je sadašnji fokus na žensko preduzetništvo.

5.5.13 Nezadovoljavajući uslovi za porodiljsko odsustvo (i porodiljsko odsustvo za muškarce)

Odredbe koje se odnose na porodiljsko odsustvo je teško sprovesti u odsustvu pristupačnih ustanova za brigu o deci koje finansira država. Neki ispitanici su izrazili zabrinutost da teret finansijskih obaveza za preduzeća koja plaćaju porodiljsko odsustvo u skladu sa novim Zakonom o radu odvraća kompanije od zapošljavanja žena, što dovodi do radne diskriminacije pri zapošljavanju. Istraživanje o uticaju novog Zakona o radu na zapošljavanje žena moglo bi da bude informativno u diskusijama o reviziji ove odredbe. Pored toga, privatne i javne institucije nemaju namenski prostor za dojenje, što majkama otežava dojenje tokom prve godine života deteta, kao što se preporučuje. Potrebno je ostvariti viši stepen rodne ravnopravnosti putem porodiljskog odsustva za očeve.

5.5.14 Nedovoljan broj javnih vrtića i predškolskih ustanova

Povećanje zaposlenosti žena na Kosovu ometa nedostatak javnih vrtića i predškolskih ustanova. Broj mesta u državnim vrtićima je ograničen, a žene zaposlene u državnoj službi imaju prednost prilikom upisa dece. Privatni vrtići su prilično skupi za većinu Kosovara, a za većinu zapošljavanje žene sa prosečnom platom za Kosovo ne bi „isplatilo“ troškove čuvanja dece. Vrtići su od presudnog značaja za uspostavljanje „prijemčive sredine” za ekonomsko osnaživanje žena, kao i omogućavanje ženama da pohađaju visokoškolske ustanove (kvalitativna analiza ukazuje na to da većina žena prekida studije posle druge godine zbog

„Državne ustanove za brigu o deci su najbrži put ka rodnoj ravnopravnosti.”

- Ispitanik/ca

¹³ Više o vlasničkim i naslednim pravima videti izveštaj Udruženja pravica Norma, kao i KCGS, *Women's Property Inheritance Rights in Kosovo*, Priština: KCGS, 2011.

udaje i porodičnih obaveza, što umanjuje buduće mogućnosti zapošljavanja.

5.5.15 Nejednako učešće u procesu odlučivanja

Jednako učešće u procesu odlučivanja, koje ZRR definiše kao 40% žena u odnosu na muškarce, tek treba da se sprovede. Izborni zakon, koji trenutno poziva na 30% zastupljenosti žena (a ne 40% zastupljenosti) u skupštinama opština i u parlamentu, nije usaglašen sa ZRR. Štaviše, bilo je pokušaja da se ukine ova kvota i/ili uspostavi izborni sistem zatvorenih lista umesto sadašnjeg sistema otvorenih lista, navodno od strane „partijskih vođa koji žele da učvrste svoje pozicije kao jedini kandidati na listi.” Poslanička grupa žena zajedno sa predstavnicama civilnog društva zalažu se za otvorene liste na kojima će se birati veliki broj kandidata, što povećava šanse žena da budu izabrane.

*„Pitalo smo poslanice u Skupštini: 'Kakav je položaj žena u Vašoj političkoj partiji?'
Odgovirile su: 'Položaj žena je veoma dobar. Predsednik Skupštine nam daje reč.' Zatim smo pitali: 'Koliko žena je na čelu odbora vaših partija' '0' 'Koliko je žena podpredsednica?' '0' ... Zatim smo rekly: 'Drage moje, vaš položaj u vašim političkim partijama nije mnogo dobar.'*

Žene i dalje nisu u dovoljnoj meri zastupljene na svim nivoima, što je naročito izraženo na pozicijama donosilaca odluka.¹⁴ Isto važi i za parlament, ministarstva, izvršnu vlast, sudstvo, opštinske izabrane i imenovane zvaničnike, kao i unutar političkih partija. Žene se suočavaju sa diskriminacijom prilikom zapošljavanja i otpuštanja u javnoj administraciji.¹⁵ Pa ipak, postoje neki pozitivni primeri. Na primer, Ministarstvo za administraciju lokalne samouprave izveštava da polovinu njihovih službenika čine žene, kao i da žene zauzimaju 30% (mada ne i 40%) pozicija donosilaca odluka unutar Ministarstva.

5.5.16 Nedovoljno uvođenje roda u glavne tokove u procesu reformi u sektoru bezbednosti

Proces reformi u sektoru bezbednosti na Kosovu jedva da je uzeo u obzir rodna pitanja. Savet bezbednosti Kosova ne razmatra pitanja od važnosti za bezbednost žena, kao što su trgovina ljudima, nasilje u porodici, ili bezbednost na ulici. Žene su nedovoljno zastupljene u ovom telu. Ispitanici su takođe sugerisali da su zaposleni u sektoru bezbednosti uglavnom pružali otpor uvođenju roda u glavne tokove zato što se to „ne smatra bitnim” u njihovom radu. Ovo se odnosi i na kosovske i na međunarodne institucije koje funkcionišu na Kosovu. Tokom izrade nacrtu Zakona o strategiji implementacije Rezolucije SB UN 1325 ova pitanja bi mogla možda biti uzeta u obzir. Postoje pozitivni primeri uvođenja roda u glavne tokove u bezbednosne strukture, kao što je slučaj sa Policijom Kosova i Snagama bezbednosti Kosova.

5.5.17 Skroman napredak u odnosu prema rodno zasnovanom nasilju; izazovi su i dalje prisutni

U poređenju sa ostalim oblastima, možda je najveći pomak ka implementaciji KPRR učinjen u odnosu prema rodno zasnovanom nasilju. (RZN). Na primer, Kosovo ima novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, koji je zamenio propise UNMIK-a. Kao što predviđa KPRR, usvojeni su novi Program i Akcioni plan za zaštitu od nasilja u porodici. Prilikom njihove izrade korišćene su analize javnih politika i podaci iz različitih sektora. Međutim, i dalje ostaju nerešena brojna, posebno dokumentovana pitanja. „Ozbiljna prepreka u oblasti nasilja u porodici jeste [nedostatak pravovremenog pristupa] zaštitnim nalogima,” kao što je izjavila jedna ispitanica. „Zaštitni nalozi se ne izdaju tokom vikenda, a mnoga krivična dela se baš tada dešavaju.”¹⁶ Kosovu, isto tako, i dalje nedostaju sistemi za reintegraciju i rehabilitaciju (između ostalog).¹⁷ Procenjuje se da se oko 80% osoba koje pretrpe nasilje (uglavnom žena), nakon izlaska iz skloništa vraća u istu životno okruženje u

¹⁴ Videti izveštaj parlamentarne Komisije za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije, "Nadgledanje sprovođenja Zakona br. 2004/2 o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu," 2012.

¹⁵ Mali broj žena podneo je žalbe u poređenju sa muškarcima (KCSG, *Research Studies: The Study on the Impact on Women from Cutbacks in the Kosovo Civil Service*. Priština: KCRR, 2004).

¹⁶ Ovo pitanje je posebno dokumentovano u više itveštaja OEBS-a i MŽK-a.

¹⁷ Za više informacija, videti izveštaj MŽK-a zakonskim odgovorima za zaštitu od nasilja u porodici, njihovoj implementaciji i budžetskim davanjima (npr. *Bezbednost počinje kod kuće* i *Više od reči 'Reči na papiru'*).

kome su pretrpele nasilje. Skloništa nude privremenu pomoć, dok dugoročna rešenja nakon izlaska iz skloništa ne postoje.

5.5.18 I dalje prisutno pomanjkanje znanja o uvođenju pitanja roda u glavne tokove

Još jedno pitanje koje zadire u implementaciju ZRR i KPRR jeste pomanjkanje znanja. Institucijama i dalje nedostaje razumevanje koncepata u vezi sa uvođenjem pitanja roda u glavne tokove, rodno odgovorno budžetiranje „rodna ravnoteža“. „Rod“ se često svrstava među „ženske probleme“, umesto da se sagledaju društveni odnosi koji podupiru neravnopravnost. Kao što je već pomenuto, mehanizmi rodne ravnopravnosti takođe nemaju neophodni kapacitet za unapređenje rodne ravnopravnosti do operativnog nivoa.

U vezi sa tim, **kultura i tradicija** i dalje se često pominju kao prepreke na putu ka rodnoj ravnopravnosti, a posebno ženskim pravima. Specifični primeri uključuju prethodno pomenutu činjenicu da žene nisu sklone potraživanju svojih svojinskih prava; i dalje nije dovoljno osvešćena činjenica da „nasilje u porodici nije privatna stvar, već javna.“ Mnogobrojne inicijative za podizanje svesti preduzeli su različiti akteri pokušavajući da prevaziđu kulturološke prepreke (videti Aneks 4). Ovo uključuje i inovativni napor od strane Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA), koji se zasniva na međunarodnim praksama, u obučavanju verskih vođa da prepoznaju rodno zasnovano nasilje i upute žrtve u institucije gde im može biti pružena pomoć.

„Muškarci ne učestvuju u radionicama o rodnim pitanjima u ministarstvima. Potrebno je da poruke [o njihovoj važnosti] su stižu sa vrha.“

„Do nekih ministarstava je teško dopreti, kao na primer do Ministarstva poljoprivrede.“

5.5.19 Nedovoljno mogućnosti za povezivanje visokog obrazovanja i unapređenja rodne ravnopravnosti

Oskudne mogućnosti visokog obrazovanja u odnosu na rodnu ravnopravnost i nedovoljna podrška uvođenju rodnih pitanja u glavne tokove unutar Univerziteta u Prištini takođe otežavaju napore ka implementaciji ZRR i KPRR. Prvo, ZRR se ne sprovodi na Univerzitetu u Prištini, kao najvećem državnom univerzitetu. Iako bi pri Rektoratu trebalo da postoji Kancelarija za rodnu ravnopravnost, čini se da ona ne funkcioniše niti dobija adekvatnu podršku. Postoje indicije da u okviru Univerziteta postoji višestruka rodno zasnovana diskriminacija. Na Prištinskom Univerzitetu se ne primenjuje politika suzbijanja seksualnog uznemiravanja, tako da postoje brojne prijave o uznemiravanju osoblja, nastavnika i studenata. Dalje, brojni studenti i zaposleni na Univerzitetu su roditelji, ali na Univerzitetu ne postoji kuhinja (prostor za dojenje) ili vrtić, koji bi omogućio ženama jednako učešće u aktivnostima.

Pored toga, Univerzitet bi mogao da unapredi kvalitet obrazovanja budućih državnih službenika. Neki kursevi rodnih studija postoje u okviru antropologije, sociologije, socijalnog rada i pedagogije. Međutim, rod bi mogao da se uvede u glavne tokove na svim fakultetima, a naročito na Pravnom fakultetu. Ispitanici su smatrali da ne postoji dovoljno razvijena saradnja između kreatora politika, aktivistkinja i akademskih krugova, posebno u pogledu sprovođenja istraživanja koja bila izvor informacija za kreatore politika.

5.5.20 Oskudan koordinacija među raznim zagovaračima rodne ravnopravnosti

Oskudan koordinacija među različitim akterima potencijalno podriva napredovanje ka rodnoj ravnopravnosti, generišući neefikasnost u iskorišćavanju resursa. Nedostaje koordinacija među institucijama. Takođe je bilo izveštaja o većem broju donora koji su dali istu podršku istim akterima, ponekad u razmaku od samo nekoliko dana (npr. za podizanje svesti, treninge o nasilju u porodici i treninge o rodno zasnovanom nasilju). Mnogi donori nisu dovoljno obavješteni o aktivnostima drugih donora.

Jedan pokušaj da se započne koordinacija je došao od Grupae za bezbednost i rodna pitanja (Security Gender Group), koju koordiniše UN Women. Jedna ispitanica je rekla da se ona nekada zvala Koordinaciona grupa za bezbednosti i rodna pitanja (Security Gender Coordination Group), ali da

koordinacija među njenim članovima često nije bila dobra, pa su aktivistkinje ženskih NVO insistirale da se ukine reč „koordinacija” iz naziva grupe. Grupa ima ograničeni fokus: bezbednost. UNICEF koordiniše podgrupe u okviru Grupe za nasilje u porodici, dok MŽK koordiniše grupu koja se bavi ratnim silovanjima. Koordinacija u ostalim sektorima je isto tako važna, a u idealnoj situaciji ARR bi preuzela vođstvo u koordinisanju sve relevantne donorske pomoći.¹⁸ Na primer, radi efikasnije upotrebe ograničenih resursa, ad hoc treninzi pod liderstvom donora u vezi sa rodnom ravnopravnošću (npr. rodno zasnovano budžetiranje i rodno zasnovano nasilje) trebalo bi da budu zamenjeni institucionalizovanim kursevima i treninzima pod okriljem institucija, gde god je to moguće.

5.5.21 Zaključci: Izazovi u implementaciji ZRR i KPRR

Što se tiče pojedinačnih sektora, ispitanici su se uglavnom složili da se ZRR i KPRR ne sprovode u dovoljnoj meri. Ključni izazovi u implementaciji ZRR i KPRR uključuju: manjkavosti u ZRR; nedovoljno podzakonskih akata i predložaka za ZRR; nedovoljna revizija zakona i politika u smislu ZRR; manjkavosti KPRR; oskudna implementacija ZRR i KPRR; nedovoljno budžetiranje i nejasne budžetske odgovornosti; izazovi u vezi sa ljudskim resursima u okviru ARR; neuspostavljanje opštinskih kancelarija za rodnu ravnopravnosti; slaba vladavina prava i dostupnost pravde na Kosovu; oskudna implementacija odredbi KPRR koje se odnose na zdravstvenu zaštitu; nedovoljan pristup ostvarivanju vlasničkih i naslednih prava; oskudna implementacija odredbi u vezi sa ekonomskim osnaživanjem žena; nedovoljni uslovi za materinsko odsustvo i porodijsko odsustvo za muškarce; nedostatak državnih vrtića i predškolskih ustanova; nejednaka participacija u procesu donošenja odluka; nedovoljno uvođenje rodnih pitanja u glavne tokove reformskog procesa Sektora bezbednosti; izazovi u suočavanju sa rodno zasnovanim nasiljem; i dalje nedovoljno znanje o uvođenju rodnih pitanja u glavne tokove; nedovoljne mogućnosti za visoko obrazovanj u vezi sa rodnom ravnopravnošću; i loša koordinacija.

6. PREPORUKE ZA BUDUĆU PODRŠKU

6.1 Opšte preporuke za Švedsku agenciju za međunarodni razvoj (Sida)

Podržati vladin i nevladin društveni sektor istovremeno.

2013: Inicirati dugoročnu unutrašnju podršku ARR. Švedska, kao jedan od najznačajnijih donora u pogledu unapređenja rodne ravnopravnosti, trebalo bi da preuzme vođstvo u obezbeđivanju dugoročne institucionalne podrške rodnim mehanizmima u Republici Kosovo. To podrazumeva pružanje podrške ARR u koordinisanju aktivnosti svih donora i zainteresovanih strana uključenih u proces unapređenja rodne ravnopravnosti. Iskustva i pouke mogu se crpeti iz načina na koji su Bosna i Hercegovina i Srbija uvele mehanizme podrške u glavne tokove, u čemu je Sida bila angažovana. Sada je pravo vreme za takvu podršku, pošto će izmenjen i dopunjen zakon uskoro biti usvojen i biće potrebno pripremiti novi KPRR da bi se otpočelo sa njegovim sprovođenjem 2014. Prema tome, koordinacija i institucionalni razvoj trebalo bi da otpočnu tokom 2013.

Dugoročno angažovanje mentora, uključujući lokalno i/ili međunarodno osoblje, uz istovremene obuke za obavljanje određenih poslova i razvijanje kapaciteta od strane lokalnih i međunarodnih stručnjaka, mogle bi biti najbolje alatke u razvijanju kapaciteta ARR. ARR nije zainteresovana za studijska putovanja ili treninge, pošto ih je bilo mnogo, već im je potrebna dugoročna profesionalna podrška. Sida bi mogla da razmotri mogućnost slanja na teren jednog stručnjaka koji bi pružao stalno

¹⁸ Ministarka EU Integracija Vlora Çitaku organizovala je sastanak sa čelnicima svih ambasada da bi se razgovaralo o koordinaciji. Međutim, u fokusu je bilo rodno zasnovano nasilje. Koordinacija bi bila održivija u okviru ARR.

profesionalno mentorstvo ARR i središnjim pitanjima roda. To bi moglo podrazumevati početnu obuku u okviru institucije, nakon čega bi usledilo dosledno mentorstvo na svim nivoima u periodu od dve do tri godine. Ovaj stručnjak ne bi trebalo da obavlja zadatke za institucije, već da im bude mentor, da ih savetuje i da im pomaže da nauče da nezavisno obavljaju svoja zaduženja. Idealno bi bilo da ovaj stručnjak bude lociran na Kosovu (što bi bilo najisplativije) i da bude izuzetno dobar poznavalac političke situacije i problema sa kojima se ove institucije susreću. Preduslovi za ovakvo pojačanje trebalo bi da uključe obavezu vlade da određeno ključno osoblje koje bude pod mentorstvom određeni broj godina ne bude smenjivano, kao i njihovu ugovornu obavezu da ostanu u datoj instituciji tokom tog perioda. Preciznije, ARR je potrebna podrška u sledećim oblastima:

- Obezbeđivanje informacija i resursa tokom procesa izmena i dopuna ZRR i revidiranja zakona i podzakonskih akata radi njihovog usklađivanja sa ZRR
- Koordinacija donora i ostalih zainteresovanih strana
- Preuzimanje vođstva u participativnim procesima izrade nacrtu novog KPRR za 2014-2020, uključujući revidiranje aktivnosti, ciljeva i indikatora (što podrazumeva i konsultacije sa Zavodom za statistiku). Što se tiče budžeta, prihvatanje adekvatnih obaveza od strane odgovornih aktera. Ukoliko vlada može da dokaže spremnost za ulaganje u KPRR, donori će spremnije pružiti odgovarajuću podršku, ali inicijativa mora da potekne od vlade. Otpočeti sa međusektorskim monitoringom i sistemom izveštavanja na više nivoa, sa učešćem ASK-a.

Sida bi mogla da preduzme sledeće korake:

1. Da kontaktira ARR da bi definisali njihove potrebe i sugestije za dalje aktivnosti, uz osiguranje njihovog vlasništva nad tim procesima
2. Da potraži potencijalne raspoložive donore na Kosovu koji bi bili zainteresovani za podržavanje napora za postizanje rodne ravnopravnosti
3. Da podrži ARR u organizovanju sastanaka donora i zainteresovanih strana, uz koordinaciju i pomoć švedske agencije za međunarodni razvoj (Sida)
4. Da izradi Projektni zadatak zajedno sa ARR za preraspoređivanje lokanih/međunarodnih konsultanata za razvijanje kapaciteta. Da sprovede proces otvaranja tendera preko agencije Sida.
5. Da konsultuje predstavnike agencije Sida u Srbiji i Bosni i Hercegovini o njihovim iskustvima.
6. Da olakša povezivanje ASK-a i ARR.

Tokom **2014 i dalje**, Sida može da **nastavi da podržava ARR i druge mehanizme rodne ravnopravnosti**:

- Podržavajući ARR da nastavi da koordiniše rad donora i ostalih zainteresovanih strana usmeren na postizanje rodne ravnopravnosti
- Obučavajući i razvijajući kapacitete svih mehanizama rodne ravnopravnosti na Kosovu, uključujući razne oblike ekonomskog osnaživanja žena u vezi sa tim (npr. neplaćen rad staranja i brige o drugima)
- Poboljšanje interne komunikacije između i u okviru rodnih mehanizama na različitim nivoima (ARR, ORRR, RRP)
- Promovisanje rada ARR u javnosti i preduzimanje akcija povećanja vidljivosti
- Formulišući projekte, posebno za IPA
- Dalje uspostavljanje rodni mehanizama i obučavanje za njihovu primenu u međusektorskom sistemu izveštavanja i monitoringa, uz uključivanje ASK-a
Putem ove i drugih vrsta podrške Vladi Kosova, Sida može da podstakne institucije koje podržava da unaprede rodnu ravnopravnost, i da im povere odgovornost da to učine

Tokom **2013**, Sida može da nastavi davanje podrške civilnom društvu u njihovim značajnim naporima da nezavisno nadgledaju i zagovaraju sprovođenje ZRR i KPRR. Sida ima jedinstven pristup i iskustvo u podržavanju civilnog društva u promovisanju rodne ravnopravnosti i pružanju pomoći u jačanju ženskog pokreta. Sida bi trebalo da razmotri mogućnosti za nastavak podrške civilnom društvu u tom smislu. Možda bi Sida mogla da suzi taj raspon i usredsredi se na podizanje svesti, monitoring,

i/ili zagovaranje rodne ravnopravnosti, posebno ženskih prava. Podrška bi mogla da se usmeri na razvijanje kapaciteta održivih nezavisnih posmatrača i zagovarača rodne ravnopravnosti. Obzirom da žene na Kosovu nisu homogene, podrška bi trebalo da uključi raznolike žene sa različitim sposobnostima, sa različitim geografskih područja, socio-ekonomskih statusa, etničkih grupa i seksualnih orijentacija. Sida bi mogla da odredi kao prioritete sledeće oblike podrške civilnom društvu:

- Raznolike napore u smislu ekonomskog osnaživanja žena, kao u gradskim, tako i u seoskim područjima
- Inicijative za zapošljavanje (npr. podrška postojećim naporima kompanija da uključe žene u radnu snagu)
- Monitoring i razvijanje kapaciteta za rodno odgovorno budžetiranje u gradskim i seoskim sredinama
- Inicijative za poboljšanje obrazovanja žena i pristupačnosti obrazovanja za žene
- Podrška ženskom zdravlju i blagostanju
- Podrška ustanovama za brigu o deci
- Zagovaranje podsticaja za muškarce i/ili nezavisno obrazovanje muškaraca za povećanje ravnopravnosti rodni uloga u kući
- Ostvarivanje vlasničkih i naslednih prava žena
- Unapređenje zastupljenosti žena i njihovog aktivnog učešća u politici i donošenju odluka
- Neprekidni nezavisni monitoring u vezi sa praćenjem zagovaranja u strateškim oblastima koje će nastaviti sa primenom ZRR i KPRR
- Strateško zagovaranje daljeg sprovođenja ZRR ili KPRR na opštinskom i državnom nivou

Sida bi mogla da preduzme sledeće korake u pravcu daljeg pružanja podrške civilnom društvu:

1. Da razmotri sa drugim donorima, predstavnicima civilnog društva, ARR osnivanje Fonda civilnog društva za rodnu ravnopravnost u okviru KPRR, sa jednakim periodom trajanja kao i KPRR, kome bi donori mogli da poveravaju sredstva za implementaciju KPRR i ZRR.

6.2 Lista drugih potencijalnih oblasti podrške

1. Podrška vladi (uz podršku civilnog društva) za pilot projekte za ustanove za brigu o deci

Žene na Kosovu ne bi trebalo da budu u situaciji da biraju između porodice i posla. Po pravilu, muškarci koji imaju karijere imaju sisteme podrške kod kuće. Dok neke žene nailaze na razumevanje i imaju odgovorne muževe i/ili roditelje, većina žena nema takve sisteme podrške. To nije fer. Dalje, postoje drugi oblici porodica, kao što su domaćinstva samohranih majki, koje ne mogu razvijati karijere ukoliko nemaju na raspolaganju javne ustanove za brigu o deci. Evropska Komisija poziva ekonomsku efikasnost, što iziskuje da i muškarci i žene budu zaposleni. Za to su potrebne ustanove za brigu o deci. EU takođe definiše niz *reformskih mera* koje imaju za cilj da pomognu ženama i muškarcima da pomire profesionalni i privatni život pomoću: ustanova za brigu o deci, predškolskih usluga, fleksibilne organizacije rada i povećanja roditeljskog odsustva za muškarce. Nekoliko direktiva imaju za cilj da ojačaju materinska prava žena na radnom mestu.

Sida takođe stavlja akcenat na neplaćene poslove nege i brige o drugima kao jedan od sedam važnih elemenata svoje strategije za ekonomsko osnaživanje žena.¹⁹ Sida je podržala 3R Strategiju koju je razvila profesorka Diane Elson, koja uključuje 1) Priznanje: skreće pažnju na ulogu brige o drugima u društvu i podrazumeva da se doprinos davalaca usluga brige i nege učine vidljivim. Priznanje uključuje i prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih informacija o obima neplaćenog rada i raspodeli ovakvih obaveza među pojedincima, zajednicama i ostalim institucijama. 2) Redukcija: redukovanje neplaćenog rada oslobađa vreme ženama i devojkama koje mogu da posvete obavljanju plaćenih poslova i/ili društvenim i političkim aktivnostima. U tom smislu je izuzetno važno evidentirati promene u korišćenju vremena i pobrinuti se za to da se vreme oslobođeno od obaveza jednostavno ne potroši na druge oblike neplaćenog rada ili brige o drugima. 3) Preraspodela: Važno je

¹⁹ Sida, "Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work," nov/dec. 2012.

odrediti okvire za preraspodelu obavaza, vremena i resursa. Cilj je da se obezbedi ravnomerna raspodela tereta usluga staranja o drugima i neplaćenih poslova među ženama, muškarcima, države, privatnog sektora, društvenih zajednica i članova domaćinstava.

Dobra polazna tačka mogla bi da bude organizovanje ustanova za brigu o deci na Prištinskom Univerzitetu, gde žene prekidaju studije zbog nepostojanja modaliteta za brigu o deci. Još jedna mogućnost bi bila podrška osnivanju javno finansiranih ustanova za brigu o deci na tri mesta u Prištini, kao pilot projekat. Ovi prostori bi se takođe mogli koristiti za treninge o rodnoj ravnopravnosti između dečaka i devojčica ranog uzrasta. Studije bi mogle da istraže efekte ovakvih mera. Ovde bi Sida želela da razmotri pouke stečene u nekoliko ustanova za brigu o deci za preduzetnice koje podržava USAID, i da pokuša da ih međusobno koordiniše.

2. Poboljšati koordinaciju među zainteresovanim stranama.

ARR bi trebalo da preuzme inicijativu u održavanju koordinacionih sastanaka najmanje četiri puta godišnje radi razmene informacija, na kojima bi učestvovali svi akteri koji su uključeni u aktivnosti vezane za rodnu ravnopravnost (npr. donori, UN agencije, NVO, OEBS, zvaničnici, itd.). ARR bi trebalo da koordiniše međunarodno finansiranje da bi se smanjilo preklapanje. Trebalo bi osnovati bazu podataka za koordinaciju u tom cilju, koja bi se oslanjala na bazu podataka koju je već uspostavila Sida. Putem stalne podrške ARR, podstaći poboljšanje koordinacije na različitim nivoima:

- Među donorima i zainteresovanim stranama
- Između ARR i ORRR, kao i među ORRR
- Između ARR, Ženskog poslaničkog kluba i Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije
- Između ARR, NVO, aktivistkinja i akademske populacije
- Između ARR i KDU, posebno u odnosu na praćenje, izveštavanje, planiranje i budžetiranje na svim nivoima
- Između ARR i Institucije Zaštitnika prava građana
- Između RRP i Odeljenja za ljudska prava pri ministarstvima

3. Podrška unapređenju sistema monitoringa i evaluacije, razvoju kapaciteta institucija.

Sida bi mogla da razmotri mogućnost finansiranja kompletnog pregleda ZRR i/ili KPRR da bi potpomogla njihovo prerađivanje i doradu iduće godine. U idealnim okolnostima, ovaj posao bi obavile nadležne institucije, ali bi uključivao i lokalne i međunarodne eksperte koji bi držali treninge i obimno praćenje budućih aktivnosti odgovornih tela. Na primer, ARR, ORRR, RRP, kao i Skupštinski odbor, mogli bi da budu obučeni a zatim i podržani putem intenzivnog mentorstva u uspostavljanju sistema i metodologije, kao i monitoringa i evaluacije ZRR i KPRR. Na taj način bi se prikupile osnovne informacije za KPRR, uspostavili održivi sistemi za monitoring i razvili kapaciteti zvaničnika za monitoring i evaluaciju u budućnosti. Ovo bi trebalo učiniti u tesnoj saradnji sa zainteresovanim stranama, uključujući ženske NVO. Iskustva i pouke mogu se izvući iz mehanizama uključivanja podrške u glavne tokove u Bosni i Hercegovini i Srbiji, u koju je bila uključena Sida.

ARR bi mogla biti podržana **uspostavljanjem elektronske baze podataka sa svim analizama politika, kao i rodnim analizama** koje su obavljene da bi se kreatori politika informisali o javnosti informacija, transparentnosti, odgovornosti i stvaranju uslova za veće učešće građana u procesu donošenja zakona.

ARR bi takođe mogla da bude podržana u uspostavljanju **baze podataka međuvladinog monitoringa i evaluacije**, koju bi koristila sva ministarstva, gde bi na jednom mestu bili prikupljeni svi relevantni statistički podaci i podaci o monitoringu i evaluaciji napredovanja u vezi sa ZRR i KPRR. ASK bi trebalo da odigra centralnu ulogu u sakupljanju podataka o svim relevantnim rodnim indikatorima koji bi olakšalo monitoring. Mogu se otpočeti procesi redovnog ažuriranja baze podataka o ORRR izveštajima i godišnjim izveštajima. Ona bi mogla biti dostupna javnosti. ARR su takođe potrebne bolje procedure za nadgledanje rada ORRR.

4. Povećati znanje i svest o rodnoj ravnopravnosti.

Brojni naponi koji su uloženi od strane NVO i/ili institucija mogli bi biti podržani u ovom smislu:

- Obučiti zvaničnike (ne samo RRP) kako da sprovedu zakon u okviru njihove sfere uticaja. Poboljšati znanje zvaničnika o obavezama različitih državnih agencija kao nosilaca obaveza.
- Informisati građane o njihovim pravima i dovesti u pitanje tradiciju koja onemogućava sprovođenje zakona.
- Podržati više programa koji se fokusiraju na **rodne uloge muškaraca**. Na primer, programi i afirmativne akcije mogli bi promovisati povećano učešće muškaraca u porodici, školama, i drugim pozicijama koje tradicionalno drže žene. Škole za očeve, po švedskom konceptu, veoma su popularne u Ukrajini, Gruziji i Litvaniji u smislu promene rodni stereotipa koji sprečavaju muškarce u obavljanju njihove društvene uloge očeva, ostvarivanju boljeg kontakta sa svojom decom, upražnjavanja boljeg kvaliteta života, dugovečnosti i dobre saradnje sa ženama na privatnom i profesionalnom planu.
- Uvesti u obrazovni plan vrtića obrazovanje o rodni ulogama.
- Podržati debatne klubove u školama koji podstiču mlade lidere i liderke, i pokrenuti debate o pitanjima koja su povezana sa rodnom ravnopravnošću (npr. uključivanje muškaraca u debate o ženski pravima).

5. Podržati reviziju ZRR, KPRR i relevantnih podzakonskih akata

- U novom KPRR, voditi računa o tome da se promeni samo nekoliko odredbi ZRR, u smislu uvođenja stvarnih promena; ustanoviti jasne indikatore o njihovom postizanju; osigurati da budžet bude pravilno procenjen za svaku aktivnost, da se definiše odgovornost pojedinih institucija i da se budžet dodeli nadležnoj instituciji.
- U novom Zakonu, jasno definisati **procedure za žalbe o kršenju prava** i jasno navesti relevantne institucije. ZRR bi trebalo da tačno definiše za sve vrste slučajeva (npr. ekonomske, zdravstvene, donošenje odluka) gde građani mogu da podnesu žalbe i po kojim procedurama.
- Dalje pojasniti praćenje i sprovođenje ZRR.
- Registrovati, pregledati i konsolidovati sva podzakonska akta; učiniti ih javno dostupnim. Sprovesti reviziju svih podzakonskih akata iz rodne perspektive, idealno pod nadzorom ARR. Osoba koja bi bila poslata na ispomoć mogla bi da izgradi kapacitete u tom smislu (videti u daljem tekstu).
- Jasno definisati budžet i ministarstva koji su dužni da obezbede resurse za implementaciju ZRR i KPRR. Svako relevantno ministarstvo treba da usvoji odluku o dodeli sredstava.
- Uskladiti ZRR sa svim ostalim zakonski aktima, uključujući Izborni zakon, koji trenutno predviđa 30% zastupljenosti žena (a ne 40% zastupljenosti) u skupštinama opština i parlamentu.
- Možda bi rod mogao biti dalje uveden u glavne tokove u okviru **Izveštaja o napretku SE** za Kosovo (sada su to studije izvodljivosti). Do sada, rodna ravnopravnost nije dovoljno istaknuta u Studiji ostvarljivosti za Kosovo. Time bi se izvršio pritisak na kosovske institucije da postignu napredak u ostvarivanju rodne ravnopravnosti.

6. Obezbediti dalju podršku ARR, ORRR i RRP u razvijanju održivih kapaciteta.

Osim ARR, decentralizacija je dodelila opštinama dodatne kompetencije, a mnoge usluge se sada obezbeđuju na lokalnom nivou, ili će to uskoro biti slučaj. Stoga su opštinskim vlastima potrebni znanje i veštine za uvođenje rodni pitanja u glavne tokove u okviru svojih radni aktivnosti na opštinskom nivou. Mentor sa znanjem albanskog jezika pre svega, a možda i srpskog, mogao bi da olakša proces mentorstva nad ORRR, koje bi trebalo izvesti sa posebnim akcentom na ove zvaničnike u ARR (sa ciljem razvijanja ličnih kapaciteta kadra ARR za mentorisanje ovih zvaničnika u budućnosti).

Dodatna podrška je potrebna u svakom od **grupa delatnosti ARR**: političkim istraživanjima, planiranju i razvoju, umrežavanju i koordinaciji i monitoringu i evaluaciji. Radne grupe povezane sa pojedinim sektorima takođe mogu biti podržane, koordinisane of strane ARR sa svim relevantnim akterima (npr. zdravstvo, ekonomsko osnaživanje, rodno zasnovano nasilje, učešće u politici). ARR mogla bi da razlije mrežu podrške za rad u ovoj oblasti.

Jedna osoba može biti poslata na ispomoć za period od jedne ili dve godine kao mentor ili da razvija kapacitete pravnih eksperata u okviru ARR kao i RRP, posebno u vezi sa **revizije svih zakona, programa i podzakonskih akata** iz rodne perspektive. Mada OEBS obezbeđuje podršku u 2013, kao reviziju spolja on neće podržati razvoj kapaciteta institucija za budući monitoring. RRP su takođe

zatražili stručnu pomoć oko uvođenja u glavne tokove rodnu ravnopravnost, budžetiranje za aktivnosti, rodno zasnovano nasilje, pomoć u sprovođenju ZRR i liderskim veštinama.

7. Investiranje u obrazovanje i razvoj ženskog humanog kapitala

- Podržati debatne klubove i treninge za liderke.
- Snabdeti Prištinski Univerzitet knjigama, obezbediti pristup međunarodnim stručnim časopisima, podržati razvoj nastavnih programa i finansirati akademska istraživanja koja su povezana sa i informativna za politiku (npr. uticaj ekonomske tranzicije na ekonomski položaj žena).
- Osnadžiti Stručno lice za rodnu ravnopravnost na Prištinskom Univerzitetu.
- Ustanoviti programe stručnog usavršavanja čija su ciljna grupa i žene.
- Kreirati programe stažiranja kako bi mlade osobe stekle iskustvo koje bi potkrepilo njihove radne biografije i povećalo šanse za zapošljavanje.
- Podržati **visoko obrazovanje** u relevantnim oblastima u smislu obrazovanja budućih državnih službenika i zagovornika rodne ravnopravnosti.
- Obratiti pažnju da rodna pitanja budu uvedena u glavne tokove postojećih nastavnih programa, posebno na studijama Prava i Evropskih Integracija.

8. Podstaci transparentne i rodno osvešćene procedure odabira kadrova u javnom sektoru.

Potrebno je da Vlada razvije transparentne i rodno osvešćene procedure prilikom zapošljavanja, gde bi kadrovi bili birani prema zaslugama. Takođe je potrebno da radi na rukovođenju talentima, da bi privukla i zadržala talentovano osoblje, gde bi i žene i muškarci bili ocenjivani na osnovu njihove stručnosti, a ne na osnovu pola i ličnih kontakata. Stručnjaci su preko potrebni da bi se premostio očekivani manjak radne snage koji će nastati do 2040. Ukoliko se ne podigne stopa zaposlenosti žena, deficit u Evropi će biti 24 miliona osoba, dok bi uz podizanje stope zaposlenosti žena do stope zaposlenosti muškaraca očekivani manjak radne snage bio smanjen na 3 miliona osoba, prema konsultantskoj firmi McKinsey. Usvajanjem transparentnih i rodno osvešćenih procedura zapošljavanja kadrova, eliminiše se i mogućnost nepotizma i favorizacije. Kao deo **reformne javne administracije**, osigurajte da: analiza roda obezbedi potrebne informacije u ovom procesu; žene i muškarci dobiju jednake šanse za zapošljavanje i da budu u ravnopravnom položaju u slučaju proglašavanja tehnoloških viškova; da postoje jasni opisi radnih mesta i da, gde god je to moguće, bude pomenut odgovoran odnos prema rodnim pitanjima; minimalno iskustvo i stručnost budu preduslov pri postavljanju refernata (stručnih lica) za rodnu ravnopravnost na svim nivoima; se principi jednake zarade za jednak rad poštuju na svim nivoima, u skladu sa ZRR; i da se poboljša rodna ravnoteža na svim nivoima. UNDP je usmerio neke od svojih aktivnosti u tom pravcu, a njihove rezultate je potrebno pratiti i upotpuniti.

9. Podržati mere za ekonomsko osnaživanje žena.

Ovo se pre svega odnosi na povećanje mogućnosti za zapošljavanje; garantovanje vlasničkih i naslednih prava žena; prava žena na porodiljsko bolovanje; pristup Mikro Fondovima namenjenim preduzetnicama; podršku ženama koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom (one često rade bez plate ili osiguranja); podršku merama za jednake šanse na radnom mestu; mogućnostima napredovanja u karijeri za žene; i olakšavanje brige o deci. Mlade preduzetnice treba da dobiju podršku. **Razvijati liderske kapacitete žena**, posebno na opštinskom nivou od osnove ka vrhu i u okviru političkih partija prema budućim liderskim karijerama. Početi sa mladim političarkama i političarkama na opštinskom nivou.

10. Investirati u žensko zdravlje i rano otkrivanje i lečenje malignih oboljenja.

Pozitivan pomak predstavlja odluka Ministarstva zdravlja da lečenje raka odredi kao prioritet, pre svega raka dojke i grlića materice. Ovo bi moglo da se proširi na metode ranog otkrivanja (skrining) i lečenje muškaraca (npr. rak debelog creva), u smislu rodne ravnopravnosti. Kosovu je potrebno: lečenje hemoterapijom; psihološka podrška osobama obolelim od raka; proteze, perike; regulisane usluge Ministarstva zdravlja; kampanje za muškarce za skrining na rak.

Aneks 1. Vodič za intervju

Ispitanik/ca:

Naziv:

Telefon:

Datum:

Institucija/Organizacija:

E-mejl adresa:

Za sve ciljne grupe:

- Da li su „de jure” zakonodavstvu potrebne „de facto” mere primene? Ako jesu, šta ste uočili u vezi s tim?
- Koji nedostaci postoje u Kosovskom programu za rodnu ravnopravnost?
- Koji je do sada bio najveći izazov u implementaciji Zakona i KPRR?
- Koji vid podrške je potreban za buduću implementaciju Zakona i Programa? (Kome je šta potrebno?)
- Kojim delovima Programa nedostaje napredak i koji bi delovima bi stručna pomoć najviše koristila?

Ciljna grupa: Vladine institucije

- Kako Vlada Kosova namerava da se suoči s postojećim oblicima rodne neravnopravnosti?
- Koji nedostaci postoje u Zakonu o rodnoj ravnopravnosti?
- Kako kosovske institucije prate sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti i KPRR?
- Kako kosovske institucije izveštavaju o sprovođenju Zakona i KPRR?

Ciljna grupa: Donatorske agencije

- Kakva sinergija već postoji između kosovskog i zakonodavstva EU/EC o rodnoj ravnopravnosti? Po Vašem mišljenju, koji raskoraci i dalje postoje?
- Koju ulogu podrške u sprovođenju Zakona i Programa ima Vaša agencija?
- Koje delove programa podržavate? Šta planirate da podržite u narednim godinama?
- Kako vi kao agencija partite njegovo sprovođenje?

Ciljna grupa: Civilno društvo

- Koju ulogu civilno društvo ima u sprovođenju Zakona i Programa?
- Kako civilno društvo prati sprovođenje Zakona i Programa?
- Koju ulogu bi ubuduće civilno društvo moglo imati u sprovođenju Zakona i Programa?

Aneks 2. Spisak učesnika/ca / Raspored intervjuja

Datum	Vreme	Ispitanik/ca	Zvanje	Institucija
Utorak, 20. novembar	10:00	Prvi sastanak sa SIDA-om		
	15:00	Besim M. Kajtazi	Direktor	Kancelarija za pravna pritanja pri Kabinetu Premijera
	16:00	Ariana Qosaj-Mustafa	Pravna savetnica	Predsednik Kosova (predhodini)
Sreda, 21. novembar	09:30	Luljeta Gjonbalaj	Kancelarija za demokratiju i upravu	USAID
	11:00	Habit Hajredini	Koordinator i director za ljudska prava	Savetodavna Kancelarija za dobru vladavinu, ljudska Prava, jednake mogućnosti i rodna pitanja
	13:00	Petra Auer & Xhylijeta Devolli	Šefica za ravnopravnost,(nediskriminaciju) i borbu protiv diskriminacije i trgovine ljudima, Savetnica za rodna pitanja	OEBS
	15:00	Visare Nimani-Mujku	Pomoćnik predstavnika	UNFPA
	16:00	Flora Macula	Šefica kancelarije	UN Women
	17:00	Vjollca Krasniqi	Profesorka	Prištinski Univerzitet
Četvrtak, 22. novembar	09:00	Brikena Sylemani	Savetnica za rodna pitanja	UNDP
	11:00	Teuta Saraqia	Predsedavajuća	Ženska poslanička grupa
	12:00	Suzana Novoberali	Predsedavajuća	Skupština Republike Kosova, Odbor o ljudskim pravima, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije
	13:00	Nita Luci & Linda Gusia	Profesorka	Prištinski Univerzitet i Američki Univerzitet na Kosovu
	14:00	Sami Kurteshi & Luljeta Domaniku	Zaštitnik prava građana, pravna savetnica za rodnu ravnopravnost	Kabinet Zaštitnika prava građana
	15:00	Aferdita Syla	Menadžerka programa	Nacionalni demokratski institut
	16:00	Gaby Hagmuller & Visar Bivolaku	Vođa tima za društveni razvoj, politički zvaničnik / ljudska prava	Kancelarija Evropske Unije na Kosovu / Specijalni predstavnik Evropske Unije
	17:00	Lina Andéer	Predstavnica	Kvinna till Kvinna
	18:00	Igballe Rogova	Izvršna direktorka	Mreža Žena Kosova

Petak, 23. novembar	09:00	Fatime Jasiqi Kadrije Myrtaj Ferinaze Isufi Lirije Maksutaj Nazmije Kajtazi	Referent za rodnu ravnopravnost; viši referent za rodnu ravnopravnost i dečija prava; Referent za rodnu ravnopravnost; Referent za zaštitu žrtava nasilja u porodici; Referent za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo rada i socijalne zaštite; Ministarstvo rada i socijalne zaštite, odeljenje za socijalno staranje; Ministarstvo zdravlja
	10:00	Edona Hajrullahu & Edi Gusia	Generalni direktor; šef odseka za praćenje i izveštavanje	Agencija za rodnu ravnopravnost
	11:30	Razgovor nakon aktivnosti sa predstavnicom Sida		

Aneks 3. Pregledana Dokumenta

Kriterijumi Odbora za pomoć u razvoju

Evropska komisija, Strategija za unapređenje ravnopravnosti žena i muškaraca (2010-2015)”.

Vlada Švedske, *Pod jednakim uslovima – Politika unapređenja jednakosti na radu, 2010-2015.*

Međunarodni samit žena na Kosovu, „Partnerstvo za promene: osnaživanje žena: Prištinski principi”,

Priština, Kosovo, 4-6. oktobar 2012. Uključeno i ekonomsko osnaživanje, bezbednost, pristup pravdi, povećana politička aktivnost i zastupljenost žena

Mreža Žena Kosova, *Po koju cenu?* Priština: ŽMK, 2012.

_____, *Više od 'Reči na papiru'*, Priština: ŽMK.

_____, *Bezbednost počinje u kući*, Priština: ŽMK.

Kosovski centar za studije roda, *Posmatranje sprovođenja Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) na Kosovu*, Priština: KCRR, 2008.

_____, *Stavovi državnih službenika o seksualnom uznemiravanju na poslu*, Priština: KCGS, 210.

_____, *Istraživačka studija: Studija uticaja smanjenja državnog aparata Kosova na žene*”, Priština: KCRR, 2004.

_____, *Pravo žena na nasleđivanje imovine na Kosovu*, Priština: KCRR, 2011.

Udruženje pravica 'Norma'. *Istraživanje i praćenje sprovođenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti*, Priština: Norma, datum objavljivanja nije poznat.

Republika Kosovo, Akcioni plan evropskog partnerstva.

_____, *Kosovski program za rodnu ravnopravnost, 2008-2013*, 27. maj 2010.

_____, *Kosovski akcioni plan za ekonomsko osnaživanje žena, 2011.*

_____, *Zakon o rodnoj ravnopravnosti.*

Republika Kosovo, Kancelarija za dobro upravljanje, Kancelarija Premijera, Republika Kosovo.

Opažanje državnih službenika diskriminacije u državnoj službi Republike Kosova , tom 2, 2007-2008.

Republika Kosovo, Kancelarija Premijera, Agencija za rodnu ravnopravnost, *Informacioni bilten*, Priština: ARR, 2012.

_____, *Profili Gjinor i Kosoves (Rodni profili Kosova)*, Priština: ARR, 2008.

_____, *Izveštaj ispitivanja: „Žene na random mestu i u procesu donošenja odluka na Kosovu”*, Priština: ARR, 2011.

Sida, *Rodna ravnopravnostu praksi: priručnik za agenciju Sida.*

_____, *Kako razraditi plan dijaloga o rodnoj ravnopravnosti.*

_____, „Brzi priručnik za šta i kako: Neplaćen rad staranja o drugima”, novembar/decembar 2012.

_____, *Sida na Delu: Priručnik o doprinosu.*

_____, *Politika Sida-e o unapređenju rodne ravnopravnosti.*

_____, *Ekonomsko osnaživanje žena: Obim angažovanja Sida-e*

UNFPA, *Rani brakovi na Kosovu*, Priština: UNFPA, 2012

USAID, *Rodna analiza/strategija.*

Barselonski sporazum

Evropa 2020: Strategija za pametan, održiv i inkluzivan rast

- Politički dokument Evropske Unije o rodnoj ravnopravnosti
- Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca
- Akcioni plan Evropske Unije
- Pristup 1325
- Odredbe Evropske Unije o pristupanju EU uključujući i napredak dijaloga o stabilizaciji i pridruživanju (SAPD), koji uključuje 8 oblasti: poljoprivredu, životnu sredinu, vladavinu prava , ljudska prava i pravdu (u šta se ubraja i ravnopravnost polova).
- Kopenhagenski kriterijumi
- Izveštaj o napretku za Kosovo
- Kosovski dokument o višegodišnjem indikativnom planiranju
- Vodič za *Aquis* Evropske unije o rodnoj ravnopravnosti
- Accra akcioni plan

Aneks 4. Mapiranje programa na Kosovu vezanih za rodnu ravnopravnost

Ova privremena tabela koja još uvek nije završena, napravljena je na osnovu intervjua koje su sproveli procenitelji. Sve dodatne informacije su dobrodošle, naročito one koje nedostaju. Napomena: Zapeta upućuje na partnerstvo dok kosa crta (/) predstavlja sredstva/finansiranje preko drugog/drugih aktera.

Akteri *po abecednom redosledu	Projekat	Period	Mesto
ARR	PROGARE dokumentarac o prevenciji ranih brakova među mladim RAE devojkama	2011	Kosovo
ARR/MDA	Istraživanje o predstavljanju žena u štampanim medijima	2012	Kosovo
ARR podržali LOGOS, USAID/DEMI, GIZ, SIDA	Konferencija ne temu „Rodno odgovorno budžetiranje: prakse i izazovi”	2012	Priština
Care	Muškarci i muževnosti: kako raditi sa mladima		
EK ²⁰ /KMOP	Pomoć u jačanju institucija u borbi protiv trgovine ljudima i nasilja u porodici	2012-2013	Kosovo
EK/Caritas Kosovo w/ Izgradnja zajednice Mitrovica	EIDKJR: Dijalog i pomirenje preko mosta u Severnoj Mitrovici	2010-2011	Mitrovica
EK/Centar za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima	EIDLJP: Prevencija trgovine ranjivom omladinom i ženama na Kosovu	2011-2012	Kosovo
EK/Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu	EIDLJP: Unapređenje pozitivnog uticaja Zakona o ugroženim i marginalizovanim grupama na Kosovu	2011-2012	Kosovo
EK/KGSC, Centar za vizuelne multimedialne umetnosti i Inicijativa mladih za ljudska prava	EIDLJP: Svest o rodu kao deo popularne kulture	2012-2014	Kosovo
EK/Medica Kosovo	EIDLJP: Jačanje uloge starijih žena u promovisanju rodne ravnopravnosti.	2011-2012	Đakovica
EK/Udruženje pravnicā NORMA	EIDLJP: Istraživanje i praćenje sprovođenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti	2010-2011	Kosovo
EK/Reggio Terzo Mondo w/ Kosovska koalicija skloništa za žene, ARR	EIDLJP: Reintegracija žrtava nasilja u porodici: obuka socijalnih, zdravstvenih i radnika u skloništimā**; objavljivanje priručnika za savetovanje i podrška socijalnim službama ** ²¹ ; usklađivanje unutrašnjih procedura skloništa i sistema upućivanja** ²² , osnaživanje koordinacije zainteresovanih strana**	2012-2014	Kosovo
Ambasada Kraljevine Holandije/MŽK	Zastupnička grupa za rodnu ravnopravnost u 8 opština	2010-2012	8 opština

²⁰ Dok je Evropska komisija razmatrala da sprovede jedinstven EIDLJP poziv za unapređenje rodne ravnopravnosti u 2013, njihova Lokalna savetodavna grupa ih je savetovala da ne stavljaju fokus na rod s obzirom da je nekolicina drugih donatora već aktivna u toj oblasti. Svi projekti EK moraju da imaju u fokusu rod. Međutim, osobama koje razmatraju predloge može da nedostaje stručnost u tome šta to znači uzimati u obzir rodnu perspektivu. Polja koja treba da označimo, ali za koja ne moramo uvek da imamo znanje da bismo osigurali da se ovo uzme u obzir”.

²¹ OEBS je već objavio ovakav priručnik.

²² KŽM je 2006. godine podržala skloništa u ovom poduhvatu. ARR razvija SOP uz pomoć ministara i zainteresovanih strana koji će i skloništa morati da isprate.

Ambasada Kraljevine Holandije?	Podrška za razvoj ruralnog područja sa fokusom na žene i omladinu	2011-?	Kosovo
EU/UN Women, UNDP, i OHCHR	Povećanje učešća žena u izgradnji mira i postkonfliktnom planiranju u Liberiji, Istočnom Timoru i Kosovu (RSBUN 1244). Globalna inicijativa za implementaciju rezolucije 1325: pomoć kosovskom Akcionom planu po rezoluciji 1325, vođen ARR-om; osnaživanje saradnje UN-a i EU po pitanju žena, mira, bezbednosti; povećanje liderstva žena ojačavanjem komunikacije između kosovskih žena i političara, CSO-a i EU, vrhovnog rukovodstva UNa, uključujući preko Otvorenih dana sveta; uticaj kosovskih žena na UNov bezbednosni plan	2012-2014	Kosovo
(KFOS) Fond za otvoreno društvo Kosovo	Podrška Ženskom poslaničkom klubu		
KCŽS	Studija imovine i nasledstva		Kosovo
Norma	Studija imovine i nasledstva		Kosovo
OEBS (Savetnik za rodna pitanja)	Savetnik za rodna pitanja privremeno upućen iz Finske za uključivanje u glavne tokove u OEBS-u; podrška zvaničnicima za rodna pitanja	2012-2013	Kosovo
OEBS w/ ARR	Obuka o glavnim tokovima rodne politike i zakonodavstva na lokalnom i centralnom nivou, uključujući i ključne osobe iz ministarstva, pravnih kancelarija (međunarodni ekspert)	decembar-2012	Kosovo
OEBS sektor za jednakost, nediskriminaciju i protiv trgovine ljudima w/ ARR i relevantna ministarstva	Odvojena obuka o rodno zasnovanom nasilju svih zainteresovanih strana (sudija, tužilaca, socijalnih radnika, zastupnika žrtava, Jedinice za istragu nasilja u porodici KP, skloništa)**	2012	Kosovo
Odeljenje OEBS-a za demokratizaciju	Rad sa Ženskim klubom na opštinskom i centralnom nivou** (obučene u ZRR programu za izgradnju lokalnog akcionog plana)	2001-2013	Kosovo
OEBS	Obuka u opštinama o rodno odgovarajućem budžetiranju**	2012	Kosovo
OEBS	Povećanje učešća žena u donošenju odluka na lokalnom nivou: koordinacija, ženska pitanja	2012-2013	Kosovo
OEBS	Povećanje odgovora na nedostatke u rodnoj ravnopravnosti i nasilja u porodici	2012-2013	Kosovo
OEBS	Pripremanje komentara o Zakonu o rodnoj ravnopravnosti (ARR izrada sa lokalnim stručnjakom)	2013	Kosovo
OEBS	Obuka zdravstvenog osoblja o odnosu prema žrtvama nasilja u porodici** (na zahtev Ministarstva zdravlja)	2013	Kosovo
OEBS	Nastavak podrške SOS telefonu za rodno zasnovano nasilje zajedno sa zastupnicima žrtava	2013	Kosovo
OEBS	Obuka o rodnom pitanjima žena sa posebnim potrebama	2013	Kosovo
OEBS	Podrška borbi protiv trgovine ljudima	2012-2013	Kosovo
OEBS	Obuka nastavnika o uvođenju roda u glavne tokove srednjoškolskog obrazovanja	2013	Kosovo
OEBS	Podrška Ženskom poslaničkom klubu Skupštine Kosova: platforma, regionalna saradnja, mehanizmi nadzora implementacije ZRR-a	2012	Kosovo
Sida*/KtK	Program osnaživanja žena: grantovi ženskim organizacijama	2000-2014	Kosovo

Sida/ Životna sredina i šumarstvo	Podsticaj studentkinjama kroz stipendije		Kosovo
Sida/OPIC i CRD	Promovisanje rodne jednakosti kao preduslova za rad okvirnih organizacija		Kosovo
Sida/ Forum Syd kosovski program	Ciljna grupa mladih žena i muskaraca organizovana da učestvuje u procesima donošenja odluka	2009-2012	Kosovo
Sida/ Kosovska strategija obrazovanja i plan	Uvođenje rodne ravnopravnosti u glavne tokove kroz dokumenta		Kosovo
Sida/Viša poslovna škola u Mitrovici	Da se napravi održiva i inkluzivna stručna institucija višeg obrazovanja koja će školovati mlade profesionalne državne službenike i menadžere. Da se poveća zaposlenost diplomiranog kadra.		Mitrovica
UN Women (UNKT Program za GRB, tj. rodno odgovorno budžetiranje)	Razvijanje kapaciteta lokalnih vlasti za GRB** za nasilje u porodici i koordinirani odgovor zajednice, SOPi**	2012-2014	Gnjilane, Đakovica, Dragaš
UN Women	16 dana borbe protiv nasilja nad ženama, ciljna grupa mladi muškarcima: sajtovi, video klipovi s muškarcima, Fejsbuk, Tviter, bilbordi	2013	Kosovo
UN Women	Post-MDGs (Post-milenijumski ciljevi za razvoj) svetska konsultacija za ženama na Kosovu	2011-2014	Kosovo
UN Women	Finansiranje ženskih organizacija civilnog društva (\$280,000), posebno za bezbednost, međuetnički dijalog (uključujući NORMA za međuetnički rad, RAE žensku mrežu)	2013-?	Kosovo
UN Women	Porška kosovskoj policiji da uspostavi žensko udruženje unutar policije, studija o zadržavanju/čuvanju žena	2012-2013?	Kosovo
UN Women	Razviti kapacitete poslanika i direktora direktorata za utvrđivanje troškova rodno zasnovanog nasilja**	2013	Kosovo
UNDP	Razvoj kapaciteta ženskih institucija, ekonomsko osnazivanje		
UN Women, EU, UNDP (holandska)	Program ženske pravde/rodno zasnovano nasilje: kancelarija za pravnu pomoć, ARR, Zaštitnik prava građana, KIP	2012-2014	
UNDP*	Uvođenje roda u glavne tokove kroz 32 projekta		Kosovo
UNDP (Kraljevina Holandija)	Napredan projekat za rodnu pravdu: podrška pravnom osnaživanju, antidiskriminaciji i pravnoj zaštiti ugroženih grupa, naročito žena, kroz povećanjem pravne svesti i pružanju pravne pomoći Komisije za pravno pomoć, Advokatske komore Kosova i organizacija civilnog društva; podrška tranzicionoj pravdi u saradnji sa OHCHR-om; jačanje pristupa zajednice telima za ljudska prava kroz poboljšanje institucijePravnog zaštitnika građana; podrška samanjenu zaostalih predmeta kroz poboljšanje posredovanja; osnaživanje nosilaca dužnosti i zainteresovanih strana u pravnom sektoru/sektoru pravde u opštinama za rešavanje pitanja pravosuđa i da uspostave mehanizme procenja radi veće odgovornosti		
UNDP (Kraljevina Holandija)	Inicijativa žena za bezbednost i sigurnost: podržana est. LPDV, program DV, izgradnja kapaciteta institucija koje se bave borbom protiv trgovine ljudima i DV; uključene kampanje sa ARR tokom 16 dana aktivizma.	2007-2014	Kosovo
UNDP	Program aktivnog tržišta rada: praksa preko RECa sa 50% učešća žena	2007-	

UNDP ministarstva za žene	Pomoć za program trgovine: teži da poveća broj žena u strategijama za ekonomsku razmenu i uključivanje žena u MSP		
UNDP	Podržano MJU da izvrši reviziju svih projektnih zadataka državnih službenika u skladu sa ZRR	2011-2012	Kosovo
UNDP/SHE-ERA, Ambasada USA, DANIDA	Podržana NVO SHE-ERA da učestvuje u business to business forumu u 2010. gde je prema procenama pomogla 4 pokazatelja u strategijama MSP; organizacija međunarodne konferencije poslovnih žena i publikacije. Sledeća konferencija u 2013. godini; nagrađivanje 2 najbolje poljoprivrednice; konferencija int'l ruralni dan zajedno sa MPŠRR.	2010-2013	Kosovo
UNFPA, UNICEF	Promocija obrazovanja devojčica o prevenciji ranih brakova.	U toku	Kosovo
UNFPA/ MŽK, MoH (UNKT GBV Program)	Pomoć u izradi nastavnih planova za zaštitu zdravlja radnika u identifikaciji rodno zasnovanog nasilja, upućivanje i lečenje; biće praćeno obukom**	2012-2014	Kosovo
UNFPA, UNICEF (UNKT GBV Program)	Uključivanje muškaraca u prevenciju rodno zasnovanog nasilja, uključujući i omladinu i verske lidere.	2012-2014	Kosovo, naročito Gnjilane, Dragaš, Đakovica
UNFPA	Sekundarna/srednja analiza popisa iz rodne (i starosne) perspektive	Planirano u 2013.	Kosovo
UNFPA, UNICEF, SOK	Anketa na višestrukim grupnim indikatorima: za konkretnije podatke o zdravlju (na pr: rodno zasnovano nasilje, abortus. Reproductivno zdravlje, ishrana, po rodu/starosti)	Planned 2013	Kosovo
UNFPA/SOK, Institut za javno zdravlje	Istraživanja uzroka smrti (razloženi po rodu), uključujući i prateće istraživanje.	2013	Kosovo
UNFPA (sa UNICEF-om, WHO)/MOH	Jačanje kapaciteta Ministarstva zdravlja u lečenju raka grlića materice i raka dojke.		
USAID/NAAC	Ženski liderski program	2012	Kosovo
USAID*	Uvođenje roda u glavne tokove 36 projekata o demokratiji i upravi; i stubovi ekonomskog rasta	U toku	Kosovo
USAID	Portfolio vladavine prava obuhvata rad sa Komisije Advokatskom komorom Kosova za rodna pitanja; treninzi za sudije o rodno osetljivim pitanjima	U toku	
USAID/NDI sproveden / Ženski poslanički klub	“Program osnaživanja kosovske vlade” i “Program podrške političkih procesa i političkih partija”: akademija o liderstvu žena namenjena ženama članicama političkih partija; povezivanje imenovanih i izabranih žena na opštinskom i državnom nivou; GRb** za poslanice u Parlamentu i 4 ORRR-a, uključujući i razumevanje budžeta; televizijske debate sa ženama; strateško planiranje poslaničkog kluba; osnaživanjem žena lidera povezivanjem opština; obezbeđivanje bolje državne politike odozdo na gore/ sa bazom; identifikovanje prioriternih veza opštine sa biračima.	2009- u toku	Kosovo
USAID/DEMI	GRB u opštinama**		
USAID/IOM	Kosovski program protiv trgovine ljudima	2008-2012	Kosovo
USAID & UNDP*	>budžet za rod		
USAID	Imovina žena i njihovo nasleđe: procena imovinskog sektora, focus na vlasništvo žena i njihova nasledna prava (trenutno izrada koncepta)	Ocena u 2012.	

* Ovi akteri uvode rod u glavne tokove kroz sve svoje projekte koristeći jedinstvene indikatore roda.

** Obratiti pažnju na preklapanje sa drugim akterima.

Aneks 5. Ustanovljen napredak u implementaciji Zakona o rodnoj ravnopravnosti

Ovu tabelu napravili su ocenjivači kako bi se rezimirali rezultati. Prva kolona se odnosi na Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Druga kolona se odnosi na posebne članove. Treća kolona sadrži nalaze ocenjivača u vezi s obimom u kome se Zakon sprovodi. Zbog vremenskog ograničenja, tabela može biti nepotpuna i mogu postojati dodatne informacije.

Član	Stav	Obim realizacije (dodeljeni budžet)
Član 1. Opšte odredbe	1.1. Ovim Zakonom se zaštićuje, tretira i uspostavlja ravnopravnost između polova, kao osnovna vrednost demokratskog razvoja društva Kosova, sa podjednakim mogućnostima učešća žena i muškaraca i za njihov doprinos u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom razvoju i u svim oblastima društvenog života.	Nepostojeći: Jednake mogućnosti za učešće žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom životu još uvek ne postoje.
	1.2. Ovaj Zakon utvrđuje uslove i mogućnosti za ravnopravnost polova putem politika koja podržavaju svestrani razvoj i, posebno, poboljšanje položaja žena, kako bi one bile cenjene i uživale ugled u porodici i društvu.	Delimičan: Usvojene su politike, ali još uvek nisu sprovedene.
	1.3. Garantovanje podjednakih prava je zadatak celokupnog društva i podrazumeva otklanjanje prepreka u ostvarivanju rodne ravnopravnosti.	Nepostojeći: Jednaka prava još uvek ne posoje jer su prepreke i dalje prisutne.
	1.4. Rodna ravnopravnost zasniva se na načelu podjednako ponašanja i načelu podjednakih mogućnosti, a ostvaruje se pozitivnim merama i svesnom politikom o ravnopravnosti polova.	Delimičan: Postoje politike i radi se na podizanju svesti javnosti, ali se još uvek ne sprovede u potpunosti.
	1.5. Ovaj Zakon utvrđuje opšte i posebne mere za garantovanje podjednakih prava i utvrđuje odgovorne subjekte kao i njihove nadležnosti.	Nepostojeći: Zakon ne razjašnjava u potpunosti procedure koje se primenjuju u slučaju kršenja ovih prava. Takođe, nejasnoće postoje u vezi sa posebnim nadležnostima određenih državnih organa.
Član 2. Definicije		Nije dostupan
Član 3. Rukovodeći organi i institucije	3.1. Primenjivanjem zakonskih i afirmativnih mera uspostavlja se podjednako učešće žena i muškaraca u organima svih nivoa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti i u javnim institucijama, kako bi učešće u ovim institucijama dostiglo nivo njihovog učešća u ukupnom stanovništvu Kosova.	Nepostojeći: Žene i muškarci ne učestvuju podjednako u zakonodavnim, izvršnim, sudskim i javnim institucijama
	3.2. Ravnopravno učešće žena i muškaraca, prema članu 3, tačka 3.1, postiže se u slučajevima kada je učešće jednog pola u institucijama, organima ili u nivoima lokalne vlasti 40%.	Nepostojeći: Žene ne učestvuju sa 40% u institucijama.
	3.3. Povodom imenovanja u centralnim organima i organima lokalne samouprave, kao i kod ostalih pravnih lica javne vlasti, mora da se poštuje podjednako učešće žena i muškaraca shodno stavu 3.2.	Nepostojeći: Ženama nije obezbeđeno 40% mesta u centralnoj i lokalnoj vladi.
	3.4. Povodom imenovanja članova saveta, komisija i predstavničkih organa unutar i van Kosova, nadležni organi moraju da poštuju podjednaku zastupljenost žena i muškaraca u ovim savetima, komisijama i predstavničkim organima.	Nepostojeći: Ženama nije obezbeđeno 40% mesta u centralnoj i lokalnoj vladi.

	3.5. Povodom davanja naziva institucijama, javnim preduzećima i putevima, treba da se poštuje rodna ravnopravnost.	Nepostojeći: Žene su nedovoljno zastupljene u nazivima ulica i škola (<8% u 6 većim gradovima) ²³
Član 4. Odgovorni subjekti za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i njihove nadležnosti	Skupština Kosova 4.1. Skupština Kosova poštuje načela podjednake polne zastupljenosti povodom osnivanja radnih organa i delegacija u skladu sa njenim Poslovníkom.	Nepostojeći: Žene su nedovoljno predstavljene u radnim grupama i delegacijama. ²⁴
	4.2. Skupština Kosova razmatra i usvaja Rezoluciju o Kosovskom programu za rodnu ravnopravnost.	U potpunosti: Skupština je usvojila KPRR 27. maja 2010. godine.
	4.3. Skupština Kosova razmatra i usvaja svake druge godine izveštaj Vlade o ostvarivanju Kosovskog programa za rodnu ravnopravnost.	Nepostojeći: Ovakav izveštaj nikada nije podnesen Skupštini radi njegovog usvajanja.
	Vlada i ministarstva 4.4. Vlada izrađuje Kosovski Program za Ravnopravnost Polova. Za ispunjenje ovog cilja, Vlada imenuje jednu grupu sastavljenu od predstavnika ministarstava, Kancelarije za rodnu ravnopravnost, opština, javnih institucija, civilnog društva i stručnjaka.	U potpunosti: Ovo je učinjeno kako za prvi tako i za drugi program (evidentirano je spiskom učesnika).
	4.5. Vlada podnosi Skupštini Kosova Nacrt rezolucije o Kosovskom programu za rodnu ravnopravnost .	U potpunosti: S obzirom da je KPRR usvojen.
	4.6. Svake druge godine Vlada podnosi izveštaj Skupštini Kosova o realizaciji Kosovskog programa za rodnu ravnopravnost.	Nepostojeći: Vlada nikada nije podnela izveštaj Skupštini.
	4.7. Zadatak i odgovornost Vlade i ministarstava u oblasti rodne ravnopravnosti je kako promocija, tako i garantovanje rodne ravnopravnosti.	Delimičan: Kvalitativni dokazi govore u prilog tome da žene i muškarci nemaju jednaka prava i mogućnosti unutar Vlade i Ministarstava.
	4.8. Vlada, u okviru svog delokruga, ostvaruje ciljeve ovog Zakona preduzimanjem opštih i posebnih mera, propisanim ovim Zakonom.	Delimičan: Preko ARR, Vlada je preduzela neke mere. Međutim, jasan cilj zakona nije postignut.
	4.9. Vlada osniva međuministarski savet, čiji su članovi zvaničnici za rodnu ravnopravnost u ministarstvima. Nadležnosti i dužnosti ovog Saveta utvrđuju se posebnim pravilnikom od strane Vlade.	U potpunosti: Interministarska grupa postoji i sastaje se redovno. Nije poznato da li su njene odgovornosti uspostavljene.
	4.10. Prilikom pripreme pravilnika i njihovih programa, ministarstva moraju poštovati odredbe ovog Zakona.	Nepostojeći: Postojeći zakoni i politike nisu uvek u skladu sa zakonskim odredbama (npr: Izborni Zakon)
	4.11. Ministarstva saraduju sa Kancelarijom za rodnu ravnopravnost na izradi nacrta zakona, izmeni postojećih zakona i razmatraju preporuke ove Kancelarije u odnosu na nacrt zakona i ostala dokumenta u pogledu rodne ravnopravnosti, pre dostavljanja ovih nacrta zakona Vladi za donošenje odluka.	Delimičan: Izveštaj ARR i RRP o pregledu nacrta zakona. Međutim, kvalitet njegovog pregleda i unosa je kritikovan.
	4.12. Svako ministarstvo bira stručno lice/referenta za rodnu ravnopravnost koji/koja obavlja zadatke koordinatora za polna pitanja. Nadležnosti zvaničnika za rodnu ravnopravnost u dotičnim ministarstvima utvrđuju se posebnim pravilnikom od svakog ministarstva, pozivajući se na Pravilnik za civilnu službu Kosova.	Delimičan: Samo jedno ministarstvo nema stručno lice /referenta za rodnu ravnopravnost. Njihove nadležnosti su utvrđene. Međutim, mera u kojoj ovi zvaničnici mogu da “koordiniraju pitanjem roda” je otežan nedostatkom političke volje, budžetskih sredstava i ljudskim kapaciteta.

²³ Norma, str.17.²⁴ Pogledati naredni izveštaj Skupštinskog odbora.

	4.13. Stručno lice/referent za rodnu ravnopravnost, kako je propisano stavom 4.12, odgovor-an/na je za ispunjenje zadataka sa aspekta ravnopravnosti polova, u okviru nadležnosti ministarstva, na osnovu ovog Zakona i u saradnji sa Kosovskom Kancelarijom za rodnu ravnopravnost.	Nejasan/nepostojeći: Obim u kojem su RRP obezbedili sprovođenje strategije unutar njihovog ministarstva nije jasna. Međutim, izjasnili su se da im nedostaje budžet i politička volja za njeno dalje sprovođenje.
	Organi lokalne samouprave 4.14. Organi lokalne samouprave, u skladu sa njihovim nadležnostima, promovišu i stvaraju podjednake mogućnosti, izrađuju svoje politike zasnovane na rodnoj ravnopravnosti, donose mere i preduzimaju potrebne aktivnosti za stvaranje podjednakih mogućnosti za žene i muškarce.	Nejasan/nepostojeći: Nije jasno koje mere su sprovedene i kako je rod uzet u obzir u politici opština. Međutim, jasno je da žene nemaju jednake mogućnosti za zapošljavanje. Nekoliko opština ima lokalni program za rodnu ravnopravnost.
	4.15. Organi lokalne samouprave osnivaju Kancelariju za rodnu ravnopravnost i biraju opštinskog referenta za rodnu ravnopravnost. Nadležnost opštinskih referenata za rodnu ravnopravnost određuje se posebnim pravilnikom, na osnovu ovog zakona, od Uprave za lokalnu samoupravu Ministarstva za javne službe i Pravilnika za civilnu službu Kosova.	Delimičan: Kancelarije za rodnu ravnopravnost nisu uspostavljene ali je ORRR imenovan. Njihove nadležnosti je ustanovilo Ministarstvo za lokalne javne službe.
	4.16. Odluke koje donose organi lokalne samouprave, pre usvajanja treba da se razmotre u pogledu rodne ravnopravnosti od strane dotičnog opštinskog referenta za rodnu ravnopravnost.	Nejasan: Nejasno je da li ORRR pregledaju svaku donetu odluku, zato su njihovi kapaciteti dovedeni u pitanje.
	4.17. Opštinski referent za rodnu ravnopravnost saraduje sa Kosovskom Kancelarijom za rodnu ravnopravnost.	Delimičan: Saraduju, ali ne u onoj meri u kojoj bi trebalo.
Član 5. Kancelarija za rodnu ravnopravnost	5.1. Vlada Kosova osniva Kosovsku Kancelariju za rodnu ravnopravnost kao posebnu vladinu instituciju.	U potpunosti: Agencija za rodnu ravnopravnost (ARR) postoji.
	5.2. Kancelarija za rodnu ravnopravnost ima sledeće nadležnosti: a) Primenjuje i nadgleda sprovođenje odredbi ovog zakona i pravilnike usvojene na osnovu istog;	Nepostojeći: ARR tek treba da sprovede formalno praćenje zakona i KPRR, i do sada je bila u mogućnosti da sprovodi samo aspekte ove odredbe. Upravni odbor za praćenje implementacije KPRR je uspostavljen na osnovu odluke Vlade u avgustu 2012. Odbor vodi zamenica premijera Kusari Lila.
	b) Predlaže Vladi i ministarstvima izradu, izmenu i dopunu zakona i pravilnika, kao i usvajanje drugih mera;	Moguć: ARR je izjavila da oni vrše uvid i daju komentare na zakonska rešenja, ali da njihovi komentari nisu uvek prihvaćeni; drugi smatraju da ARR to ne čini u dovoljnoj meri.
	c) Izrađuje i predlaže politiku za promovisanje ravnopravnosti polova i vrši nadzor i primenu istog;	Delimičan: ARR je preuzela, pored ostalih politika (kao zaštita od nasilja u porodici RSBUN 1325), vođstvo u izradi nacrtu za programme za rodnu ravnopravnost. Međutim, bilo bi bolje da nadgleda njegovo sprovođenje.

d) Vršiti nadzor primene i međunarodnih sporazuma i akata koji se odnose na ravnopravnost polova;	Delimičan: ARR je obavila bar jedan monitoring CEDAW. ²⁵
e) Priprema izveštaje za Kosovo o ispunjavanju međunarodnih obaveza iz oblasti ravnopravnost polova, koje usvajaja Vlada;	Delimičan: ARR je pripremila izveštaj o CEDAW.
f) Koordinira rad oko pripreme Kosovskog Programa za Ravnopravnost Polova i nadgleda njegovu primenu;	Delimičan: ARR koordinira pripremanama, ali je praćenje ad-hoc.
g) Saraduje sa stručnim licima /referentima za rodnu ravnopravnost u ministarstvima i lokalnim vlastima;	Delimičan: ARR redovno saraduje sa ministarstvima preko Međuministarske koordinacione grupe i ponekad preko ORRR.
h) Saraduje sa aktivnim nevladinim organizacijama u oblasti rodne ravnopravnosti i obezbeđuje delimično finansiranje njihovih projekata ili aktivnosti;	Delimičan: ARR je saradivala sa NVO i obezbedila finansije preko donatora, mada retko, ili minimalno preko Vladinog budžeta. U 2012, subvencionisani projekti NVO su iznosili €30,000.
i) Saraduje sa javnim institucijama i obezbeđuje delimično finansiranje njihovih projekata ili aktivnosti;	Delimičan: Izvesna saradnja, mada bi sa nekim institucijama mogla da bude poboljšana. Minimalne finansije su dostupne.
j) Predlaže uslove i kriterijume za delimično finansiranje koje utvrđuje Vlada;	Nejasan: Nepoznato je da li je ARR predložila uslove i kriterijume finansiranja.
k) Koordinira aktivnosti usmerene na primeni opštih odredbi o rodnoj ravnopravnosti, što podrazumeva i pružanje stručne pomoći za razvoj pristupačnih metoda i tehnika;	Nepostojeći: Nepoznato je kako ARR sprovodi koordinaciju i omogućavanje aktivnosti.
l) Predlaže inicijative za istraživanja i analize iz oblasti rodne ravnopravnosti;	U potpunosti: ARR je, između ostalih, predložila istraživanja vezana za nasilje u porodici i prisustvo žena u medijima. ²⁶
m) Radi u podizanju svesti za rodnu ravnopravnost;	U potpunosti: ARR je sprovela razne kampanje za podizanje svesti.
n) Podnosi godišnje izveštaje Vladi o delatnostima Kancelarije za prethodnu godinu, i to najkasnije do kraja marta.	U potpunosti: ARR priprema godišnji izveštaj za Vladu (Premijera) o aktivnostima Kancelarije.

²⁵ Uzimajući u obzir političke uslove na Kosovu, odbor CEDAWa "bez predrasuda u odnosu na u to vreme konačan status Kosova, zatražio od UNMIKa u saradnji sa Privremenim institucijama samouprave (PISG) da napišu izveštaj o sprovođenju CEDAWa na Kosovu počevši od 1999, kako bi ga podneli 1. juna 2008. KGSC je takođe sproveo praćenje aktivnosti sprovođenja CEDAW na Kosovu, izradivši izveštaj iz senke.

²⁶ ARR je obavila da je podnesen Projektni zadatak za istraživanje pristupa žena prirodnim resursima, uključujući i kreditima i imovini GIZu, UN WOMEN i USAIDu. ARR je podržala istraživanje QECa o porodijskom odsustvu na:

<http://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Pushimi%20i%20lehonis%C3%AB.%20Ligji%20i%20ri%20i%20pun%C3%ABs%20dhe%20pun%C3%ABsimi%20i%20femrave%20n%C3%AB%20tregun%20e%20pun%C3%ABs%20-%20RAPORT%201.pdf>

<p>Član 6. Pravni zastupnik za rodnu ravnopravnost</p>		<p>Delimičan: Sa regulativom broj 2004/18 o proglašenju Zakona o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu, Pravni zastupnik za rodnu ravnopravnost je prebačen u Jedinicu za rodnu ravnopravnost u Kabinet Zaštitnika prava građana na Kosovu. Ova jedinica ima mandat da rešava sva pitanja rodne diskriminacije kao i odgovornost da pregleda sve zakonske nacрте i da da komentare na sprovođenje ovog zakona i postojećih pravnih rešenja koja su povezana sa pitanjem roda.</p>
<p>Član 7. Razmatran je slučajeva povred rodne ravnopravnosti</p>		<p>Pogledati Član 6.</p>
<p>Član 8. Finansiranje pravnog zastupnika za rodnu ravnopravnost i Kosovske Kancelarije za rodnu ravnopravnost</p>	<p>Pravni zastupnik za rodnu ravnopravnost i Kosovska Kancelarija za rodnu ravnopravnost finansiraju se iz Kosovskog budžeta.</p>	<p>Pogledati Član 6.</p>
<p>Član 9. Prikupljanje informacija i polne statistike</p>	<p>9.1. Statističke i nestatističke podatke i informacije koje prikupljaju, evidentiraju i obrađuju centralni i lokalni organi, javne institucije i službe, javna i privatna preduzeća, kao i drugi subjekti se prikazuju rodno razvrstani.</p> <p>9.2. Programi, izveštaji, analize i projekti koje pripremaju centralni i lokalni organi, javne institucije, javna i privatna preduzeća, kao i ostali subjekti sadrže i rodni aspekt.</p> <p>9.3. Kosovske institucije koje su, na osnovu odgovarajućih zakona, nadležne da prikupljaju, evidentiraju, obrađuju i analiziraju statističke podatke, uključujući i rodni pokazatelj u celokupnu njihovu delatnost, popis stanovništva, demografska anketiranja i svako drugo anketiranje.</p> <p>9.4. Prikupljeni statistički i nestatistički podaci i informacije, evidentiraju se i obrađuju u skladu sa stavom 9.1, su sastavni deo statističke evidencije i istima je dozvoljen pristup u skladu sa odredbama kojima se uređuje zaštita ličnih podataka građana kao i u skladu sa odredbama Zakona o pristupu službenim dokumentima.</p>	<p>Uglavnom: Većina podataka (koji su bili dostupni) je rodno razvrstana.</p> <p>Ponekad: Analiza roda se razmatra samo ponekad kada se pripremaju izveštaji, analize i projekti.</p> <p>U većoj meri: Kancelarija za statistiku Kosova obično prikuplja i analizira statistike po rodu.</p> <p>Delimičan: Nije jasno da li postoji ovakva baza podataka koja se odnosi isključivo na rodnu ravnopravnost. Isto tako, svi podaci nisu javno dostupni.</p>
<p>Član 10. Političke partije</p>	<p>10.1. Političke partije (stranke) koje su upisane u registar političkih partija (stranaka), utvrđuju oblike i mere za uključivanje i predstavljanje žena i muškaraca u skladu sa članom 3.2.</p>	<p>Nepostojeći: Političke partije nemaju običaj da ne obezbeđuju rodnu ravnopravnost.</p>

Član 11. Civilno društvo	11.1. Nevladine organizacije, udruženja i fondacije saraduju i koordiniraju svoj rad u oblasti rodne ravnopravnosti sa vladinim institucijama, kao i sa ostalim institucijama, kako je propisano ovim zakonom.	Ponekad: Postoje pozitivni primeri saradnje, ali ponekad postoje i primeri veoma loše saradnje.
	11.2. Subjekti civilnog društva doprinose sprovođenju ovog zakona.	U potpunosti: Postoje brojni primeri doprinosa civilnog društva sprovođenju zakona.
Član 12. Privreda	12.1. U zakonodavstvu privrede, finansija, zapošljavanja i socijalne zaštite, kao i u makro i mikroekonomskim i finansijskim programima, u privatizaciji, uključujući i nasledno i imovinsko pravo, kredite i prirodne izvore, treba obezbediti podjednak i potpun pristup ženama i muškarcima.	Delimičan: Postojeća zakonska rešenja u velikoj meri obezbeđuju podjednako učešće, mada bi dodatne politike mogle da se uspostave kako bi se unapredilo podjednako učešće u praksi.
	12.2. Odgovorni organi i pravna lica sa javnim ovlašćenjima kao i finansijske institucije u podnjakim uslovima obezbede ženama i muškarcima pristup u sredstvima raspodeli posebnih sredstava radi podsticanja preduzetništva i samozapošljavanja.	Nepostojeći: žene nisu imale jednak pristup prihodima za stimulisanje poslovanja.
Član 13. Zapošljavanje Član 14. Obrazovanje i vaspitanje	13.1. Javni i privatni sektor kao i zakonodavne i izvršne institucije u oblasti rada i zapošljavanja obezbede podjednaka prava i mogućnosti ženama i muškarcima.	Nepostojeći: Žene nemaju jednake mogućnosti za zapošljavanje u javnim i privatnim sektorima, kao ni u zakonodavnim i izvršnim sektorima.
	13.2. Slobodno radno mesto podjednako je dostupno ženama i muškarcima.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
	13.3. Oglas ili objavljivanje slobodnog radnog mesta ne sme da sadrži reči ili izraze kojima se vrši rodno zasnovana diskriminacija. Ova odredba se neće primenjivati u slučajevima kada se oglas ili objavljivanje vrši u cilju ravnoteže polne strukture u okviru jednog stručnog sektora, i to se mora naznačiti u oglasu.	Nepostojeći: Izveštaj po službenoj dužnosti 48/05 Kabineta Zaštitnika prava građana vezi sa rodnom diskriminacijom u oglašavanju slobodnih radnih mesta je ustanovio rodno zasnovanu diskriminaciju.
	13.4. Kriterijumi i uslovi za izbor kandidata za radna mesta u svakoj grani delatnosti, u svim stručnim stepenima, u javnom i privatnom sektoru, uspostavljaju se na osnovama rodne ravnopravnosti.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
	13.5. Poslodavac je dužan da za isti rad i rad iste vrednosti isplaćuje istu platu ženama i muškarcima, i da obezbeđuje podjednake uslove zapošljavanja i rada kao i sva druga podjednaka prava u vezi sa radom.	Delimičan: Državne institucije moraju da isplaćuju primanja na osnovu radnog mesta. Međutim, kako je tendencija da muškarci imaju više položaje, takođe je tendencija da oni imaju više plate.
	13.6. Poslodavac ženama i muškarcima obezbedi podjednake mogućnosti za pohađanje stručnog osposobljavanja i obrazovanja kao i da pohađaju tečajeve koji se organizuju u cilju stručnog usavršavanja ili dokvalifikacije.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.

13.7. Poslodavcu ili instituciji koja vrši stručno osposobljavanje, kao i svakom licu koje učestvuje u stručnom osposobljavanju, nije dozvoljeno da vrši bilo kakvu diskriminaciju na polnoj osnovi.	Delimičan: Neki predstavnici ministartava su objavili da jednak pristup postoji, drugi su izvestil KDU o nepostojanju jednakog pristupa. ²⁷
13.8. Poslodavac je dužan da obezbedi ravnopravan tretman za žene i muškarce u sektoru rada i da preduzme mere radi onemogućavanja kategorizacije pojedinih poslova, kao specifičnih poslova samo za žene ili muškarce.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
13.9. Poslodavci preduzimaju potrebne mere, kako bi ženama i muškarcima omogućavali da prilagode svoje stručne i porodične obaveze. Organizacija rada i radnog vremena, u skladu sa potrebama tržišta rada kao i porodično stanje zaposlenih, vrše se na način koji će obezbediti njihovo vraćanje na ranije radno mesto nakon porodijskog odsustva, roditeljskog odsustva, odsustva zbog pobačaja, bolovanja ili nakon odsustva sa radnog mesta zbog hitnih porodičnih razloga ili stručnog osposobljavanja.	Nepostojeći: Dok je bilo napretka u Zakonu o radu, u praksi, žene i muškarci nemaju jednake uloge u brizi o porodici i na poslu. I dalje je tendencija da većinom žene snose odgovornosti u porodici, i malo poslodavaca obezbeđuje pomirenje obaveza posao/podica (npr: pauze za dojenje, priga o detetu, dostupnost kuhinja, dodatno odsustvo za hitne slučajeve u porodici)
13.10. Svaki zaposleni, žena ili muškarac, ima pravo da se učlani u radničke sindikate ili sindikate poslodavaca ili u svakoj drugoj stručnoj organizaciji i da se u njima aktivira, uključujući i pravo na dobit koja se ostvaruje ovim učlanjenjem.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
13.11. Zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radnom mestu.	Nepostojeći: Još uvek nije definisano dovoljno politika koje bi jasno zabranile maltretiranje i seksualno uznemiravanje ²⁸
13.12. Zabranjeno je otpuštanje sa posla zaposlenog koji zahteva sprovođenje ovog zakona.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
13.13. Zabranjeno je otpuštanje sa posla, privremeno otpuštanje, nepravilnost u vezi bezbednosti u radu, uslova rada ili procene njegovog/njenog rada kao posledica njegove/njene optužbe zbog seksualnog uznemiravanja ili diskriminacije na polnoj osnovi.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena izvrše uvid u ovu problematiku.
13.14. Zabranjena je rodno zasnovana diskriminacija u slučaju smanjenja ili zatvaranja radnih mesta.	Nepostojeći: KCRR je pronašao da diskriminacija žena postoji u državnim službama.
13.15. Neplaćeni rad žena i muškaraca ocenjuje se kao doprinos za razvoj porodice i društva u sledećim slučajevima: a) Zbrinjavanja porodice; b) Zbrinjavanja dece; c) Zbrinjavanja ostalih članova porodice; d) Rad u poljoprivredi i porodičnom domaćinstvu i dr. Prava koja proizilaze iz ovog stava uređuju se zakonodavstvom socijalnog osiguranja, politikama i ostalih mera.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena izvrše uvid u ovu problematiku, ali izgleda da se neplaćeni rad ne uzima u obzir u zakonu o socijalnom osiguranju ili u drugim politikama.

²⁷ Kancelarija za dobro upravljanje i Kancelarija Premijera Republike Kosova, *Javni glasnik Percepcija diskriminacije u državnoj upravi Republike Kosova*, Vol.2, 2007-2008.

²⁸ Ibid. Takođe pogledati: KCGS *Percepcije državnih službenika o seksualnom uznemiravanju*, Priština: KCGS, 2010. Oni su izvestili da nijedna institucija nije razvila mehanizme kako bi rešila pitanje seksualnog uznemiravanja na poslu, i da seksualno uznemiravanje na poslu još uvek postoji. Većina od 540 državnih službenika koji su bili intervjuisani na centralnom i opštinskom nivou (77,2%) veruje da seksualno uznemiravanje postoji u državnim institucijama, a 16,6% je pretrpelo seksualno uznemiravanje. Žrtve su uglavnom žene.

	13.16. Zaštita na radu za žene i muškarce i pogodnosti iz socijalnog osiguranja za rad sa skraćenim radnim vremenom, za privremeni rad, kao i za rad koji se obavlja kod kuće izvršiče se u skladu sa zakonima koji su na snazi.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena izvrše uvid u ovu problematiku.
	14.1. Na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja treba obezbediti podjednako obrazovanje i vaspitanje ženama i muškarcima radi njihovog aktivnog uključivanja u društvo, u porodični život i tržište rada.	Delimičan: Mada bi jednaka prava trebalo da postoje, žene nemaju jednak pristup obrazovanju.
	14.2. Odgovorni organi za obrazovanje i institucije u oblasti obrazovanja i vaspitanja na svim nivoima stvaraju, sprovode i nadziru politiku delovanja u cilju obezbeđivanja ravnopravnost polova, radi podjednagog tretiranja žena i muškaraca, posebno u vezi sa: a) Pridupom obrazovanju i vaspitanju; b) Rodno osvešćenim obrazovanjem i vaspitanjem u vezi ravnopravnosti polova; c) Pripremom, usvajanjem i sprovođenjem obrazovno – vaspitnog programa; d) Izradom nastavnih sredstava i udžbenika, kao i preispitivanjem postojećih nastavnih sredstava i udžbenika; (e) istraživanjem rodnog statusa u kosovskom društvu, kao jednog od osnovnih specifičnih pitanja u oblasti obrazovanja; (f) obuhvatanja žena i muškaraca u stručnom i obrazovnom obučavnju i savetovanjima za ona zanimanja koja su se do sada tradicionalno smatrala zanimanjima samo za muškarce ili samo za žene; (g) ravnopravnog uključivanja žena i muškaraca u oblasti sporta i slobodnih aktivnosti u toku obrazovnog procesa.	Delimičan: Iako neke politike postoje, one nisu dovoljne ili se ne sprovode u dovoljnoj meri kako bi se obezbedio jednak pristup obrazovanju, dovoljno obrazovanje koje je vezano za rodnu ravnopravnost; priprema adekvatne osetljivosti u nastavnom programu (pogledajte studiju KCGS), udženicima i materijalima; dovoljan broj istraživanja vezanih za rodna pitanja; ili inkluzija muškaraca i žena u obuke za netradicionalne profesije. Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u uključivanje u sport.
	14.3. U školama i drugim prosvetno – pedagoškim institucijama zabranjen je svaki vid rodne diskriminacije.	Nepostojeći: Izveštaji o rodnoj diskriminaciji se nastavljaju, pogotovo o diskriminaciji žena na Prištinskom Univerzitetu.
Član 15. Mediji	15.1. Putem programskih politika, svi mediji (štampani mediji, audio-vizuelni i mediji, elektronski mediji), moraju da utiču na opšte unapredjenje svesti o ravnopravnosti žene i muškaraca: a) putem organizovanja vaspitno obrazovnih emisija; b) putem obezbeđivanja mogućnosti za jednakog nastupa i učešća žena i muškaraca; c) putem promovisanja podjednake uloge žena i muškaraca u društvu; d) putem obezbeđivanja tačnih i potpunih informacija o rodnoj ravnopravnosti.	Nepostojeći: Uvid u medijsko izveštavanje pokazuje da ravnopravnost još uvek nije promovisana u potpunosti. Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u sve aspekte ovog pitanja. NDI je održao sa medijima neke radionice o prikazivanju žena u medijima
	15.2. Zabranjuje se emitovanje programa, izdavanje i objavljivanje materijala i informacija, kao i prenošenje informacija elektronskim putem sa sadržajima rodno zasnovane diskriminacije.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
	15.3. Zabranjuje se javno prikazivanje i nastup svakog pojedinca na uvredljiv, podcenjivački ili ponižavajući način u odnosu na pol ili seksualno opredeljenje.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
Član 16. Ravnopravnost polova i građanska prava	16.1. Punoletnost za oba pola na Kosovu se stiče sa 18 (osamnaest) godina.	U potpunosti: Ovo se ogleda u zakonodavstvu Kosova.
	16.2. Brak se priznaje zakonom, činom sklapanje braka i iz njega proizilaze prava i obaveze koje je su zakonom propisane.	U potpunosti: Ovo se ogleda u zakonodavstvu Kosova.

	16.3. Punoletna lica mogu sklopiti brak, ako nije drugačije propisano posebnim zakonom.	U potpunosti: Ovo se ogleda u zakonodavstvu Kosova. Osobe od 17 godina i starije mogu da sklope brak uz odobrenje suda.
	16.4. Žena ili muškarac ne može imati više od jednog bračnog druga u isto vreme.	U potpunosti: Ovo je većinom vremena sprovedeno. U praksi postoji mali broj slučajeva poligamije, ali su je ona zakonom zabranjena.
	16.5. Uslovljeni ili nasilni i brakovi, suprotno volji lica koja stupaju u brak, kažnjavaju se zakonom.	U potpunosti: Ovo se odražava na krivični zakon. Nek slučajevi su bili prijavljivani. ²⁹
	16.6. Imovina stvorena tokom braka upisuje se u javni registar kao zajednička imovina oba supružnika.	Nepostojeći: Dok zakon poziva na ovo, retko se dešava u praksi (pogledati Norma str. 21-22)
	16.7. Institucija koja vrši upis imovine u javnom registru je obavezna da postupi u skladu sa stavom 16.6 ovog zakona.	Nepostojeći: (pogledati Norma str. 21-22)
	16.8. Zajednički doprinos supružnika u stvaranju zajedničke imovine, smatra se se kao zajednički doprinos za stvaranje zajedničke imovine.	Nepostojeći: Ovo se ne dešava u praksi.
	16.9. Zajedničkom upisanom imovinom, u skladu sa stavom 16.7, upravlja se zajednički i ona se ne može otuđiti bez saglasnosti oba supružnika.	Nepostojeći
	16.10. U slučaju razvoda supružnika zajednička imovina se deli u ravnomernim delovima.	Nepostojeći
	16.11. U slučaju smrti jednog od supružnika nasledna imovina deli se između supruga / supruge i ostalih naslednika u skladu sa zakonom.	Nepostojeći
	16.12. Deca, žene i muškarci nasleđuju imovinu u ravnomernim delovima.	Nepostojeći: Mogu da budu nosioci naslednih prava, ali ih ne ostvaruju u praksi.
	16.13. Naslednici, žene i muškarci, mogu da raspolazu i otuđe svoj deo nasledstva, posle upisa njihove nasledne imovine.	U potpunosti: Dokazi pokazuju da se žene odriču svog udela u nasledstvu (KGSR).
	16.14. Žene i muškarci imaju pravo na jednaki pristup sistemu osiguranja i socijalnog blagostanja, doživotno.	Nije jasan: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
Član 17. Kaznene odredbe	17.1. Poslodavac u slučaju kršenja odredbe iz stava 13.5 ovog zakona kazniće se novčanom kaznom od 1.000 do 5.000 Eura. Odgovorno lice u slučajevima kršenja stava 13.5 ovog zakona kažnjava se novčanom kaznom od 500 do 1.500 evra 17.2. Poslodavac, u slučaju kršenja odredbe iz stava 13.12 i 13.13 ovog zakona, kazniće se novčanom kaznom od 5.000 do 10.000 evra. Odgovorno lice se kažnjava u slučajevima kršenja stava 13.12 i 13.13 ovog zakona sa novčanom kaznom od 1.000 do 3.000 evra 17.3. Pravna lica, u slučaju kršenja odredbe iz stava 15.2 ovog zakona, kazniće se novčanom kaznom od 5.000 do 10.000 evra. Odgovorno lice u slučaju kršenja stava 15.2 ovog zakona, kažnjava se sa novčanom kaznom od 1.000 do 3.000 evra 17.4. Ovlašćena institucija i odgovorno lice za upis imovine u javnom registru, u slučaju kršenja odredbe iz iz stava 16.7 ovog zakona, kazniće se novčanom kaznom od 10.000 do 20.000 evra. 17.5. Prikupljena sredstva od kazni se prelivaju u konsolidovani Budzet Kosova.	Nije jasan: Ocenjivači nisu imali vremena da pregledaju ovaj odeljak kako bi videli da li su predviđene kazne ikada sprovedene.

²⁹ Pogledati UNFPA, *Rani brakovi na Kosovu*, Priština: UNFPA, 2012.

Član 18. Prelazne odredbe	18.1. U roku od 6 (šest) meseci od stupanja na snagu ovog zakona, Vlada Kosova podneće Skupštini Kosova Rezoluciju o Kosovskom Programu za rodnu ravnopravnost.	Delimičan: Rezolucija prvog je KPRR je podneta, ali je za to bilo potrebno više od 6 meseci.
	18.2. U roku od 3 (tri) meseca od stupanja na snagu ovog zakona, Vlada Kosova objaviće Pravilnik o Osnivanju Kancelarije za rodnu ravnopravnost.	Delimičan: Uspostavljanje ARR je kasnilo.
	18.3. U roku od 3 (tri) meseca od stupanja na snagu ovog zakona, Vlada Kosova predlaže Skupštini Kosova Pravnog zastupnika za rodnu ravnopravnost.	Nije dostupan: Pogledati član 6.
	18.4. U roku od 30 (trideset) dana od prijema predloga iz stava 18.3 Skupština Kosova imenuje Pravnog zastupnika za rodnu ravnopravnost.	Nije dostupan/nepostojeći: Nije imenovan Pravni zastupnik (pogledati član 6.). Odabir stalnog izvršnog direktora ARR kasnio.
	18.5. U roku od 30 (trideset) dana, Pravni zastupnik za rodnu ravnopravnost predlaže Skupštini Kosova svog zamenika.	Nije dostupan
	18.6. U roku od 30 (trideset) dana od dana prijema predloga iz stava 18.5 ovog zakona Skupština Kosova bira Zamenika Pravnog zastupnika za rodnu ravnopravnost.	Nije dostupan
	18.7. U roku od 3 (tri) meseca od stupanja na snagu ovog zakona, ministarstva moraju da izvrše izbor Stručnog lica za rodnu ravnopravnost.	U većoj meri: Većina ministarstava ima Stručno lice /referenta za rodnu ravnopravnost (mada su neki kasno imenovani)
	18.8. U roku od tri (3) meseca opštinske uprave biraju referenta za rodnu ravnopravnost u opštini.	U potpunosti: ORRR su imenovani u opštinama.
Član 19. Završne odredbe	19.1. Garantuje se sudska zaštita rodne ravnopravnosti.	Nepostojeći: U praksi postoje brojni primeri neuspeha zaštite rodne ravnopravnosti.
	19.2. Zakonom se zabranjuje rodno zasnovana diskriminacija u svim oblastima društvenog života na Kosovu.	Delimičan: Rodna diskriminacija je zakonom zabranjena, ali se ta zabrana ne sprovodi.
	19.3. Ovim zakonom se ne zabranjuje primena ostalih važećih zakona kojima se kažnjava povreda rodne ravnopravnosti.	Nije poznat: Ocenjivači nisu imali vremena da izvrše uvid u ovu problematiku.
Član 20. Stupanje na snagu zakona	Ovaj zakon stupa na snagu nakon usvajanja u Skupštini Kosova i njegovog proglašenja.	Nije dostupan

Aneks 6. Poznati napredak prema sprovođenju Kosovskog programa o rodnoj ravnopravnosti

Ocenjivači su sastavili ovu tabelu kako bi se sumirali okvirni nalazi vezani za sprovođenje Kosovskog programa o rodnoj ravnopravnosti (KPRR). Prvih osam kolona proizilaze direktno iz KPRR-a. Poslednja, siva kolona proizilazi iz nalaza vezanih za sprovođenje svake od „mera” KPRR-a do danas.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
1. Širenje vrednosti i praksi koje promovišu rodnu ravnopravnost, zaštitu prava i osnaživanje žena.	1.1 Sprovođenje, praćenje i periodično ocenjivanje sprovođenja KPRR-a, ZRR-a, kao i drugih dokumentata kroz klasirane okvire i javnu svest o dostignućima i izazovima	1.1.1 Stvaranje mehanizama za implementaciju i praćenje pro-rodnih politika, kao što su rodno-odgovoran budžet, mehanizmi učešća, transparentnost, itd.	NVO ARR Donatori Lokalna vlast Institucije centralne vlasti	2008	20.000	Niz pokazatelja za pro-rodne politike i upravljanje. Broj obučanih radnika sprovođenje mehanizama.	Parlament, ARR i Civilno društvo.	Nije adnan uspostavljeni system: neke informacije su prikupljene iz različitih ministarstva i ASK-a.
		1.1.2 Stvaranje strukture (instituta/centra) za studije roda sa ciljem: političke orijentacije, javne sveti, obezbeđivanjem literature o rodnim pitanjima itd.	ARR Donatori Međunarodne institucije NVO	2008-2009	200.000	Uspostavljanje Informativnog centra za rodna pitanja. Literatura o rodnim pitanjima. Studije statističkih podataka i baza podataka.	Studije koje je sproveo Centar.	Nepostojeći: Resursni centar nije uspostavljen. EK predložila da ASK sprovede takvo istraživanje radi sprečavanja preklapanja.
		1.1.3 Preduzimanje inicijative za pozitivnu diskriminaciju.	ARR	2008-2013	10.000 svake godine	Broj inicijativa sprovedenih tokom godine.	Rezultati postignuti preduzetim inicijativama.	U izvesnoj meri: pozitivna diskriminacija uključujući i stipendije

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
2. Povećanje pristupačnosti kvalitetnog obrazovanja ženama i devojkama	2.1 Poboljšanje pokazatelja kao što su upis, prisustvo I napredovanje u obaveznom obrazovanju.	2.1.1 Obezbeđivanje kvalitetnog obrazovanja	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije Lokalna vlast Odeljenje za obrazovanje (DKA) NVO Zajednica	Od 2008 nadalje	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije Centralne vlasti MONT (strategija MONT-a)	Proj učitelja sa dozvolom za rad; odgovarajući objekti za obučavanje	MONT, Odeljenje za inpekciju regionalnog obrazovanja DKA (Opštinska direkcija za obrazovanje) Periodični izveštaji NVO	Delimičan: Prema MONT-u razvijen je nastavni plan, poboljšano planiranje školskog rukovodstva, poboljšano upravljanje budžetom, itd; izgrađeni kapaciteti nastavnika i poboljšani obrazovni objekti
		2.1.2 Uspostavljanje lokalnih sredstava dostupnih za bezbedan prevoz učenica kako bi išle u školu i njihovog stalnog funkcionisanja	Lokalne vlasti Opštine MONT	Od 2008 nadalje	MONT (strategija MONT-a)	Broj i procenat devojčica koje prelaze iz 4. razreda osnovnog obrazovanja u više razrede (5-19)	DKA (Opštinska direkcija za obrazovanje) Periodični izveštaji	Delimičan: MONT obezbeđuje prevoz učenicama sa posebnim potrebama. Prema MONT-u, opšti prevoz je u nadležnosti opština i razlikuje se u zavisnosti od budžeta; neke opštine obezbeđuju, neke ne.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		2.1.3 Poboljšati okruženje oko škole i bezbednost u školama	MONT Lokalne vlasti Donatori NVO Zajednica Policija	2013	MONT (strategija MONT-a)	Broj škola u kojima je fizičko okruženje oko škole poboljšano do 2010. godine; bezbedno i prijatno okruženje za devojčice i dečake u školama	MONT DKA (Opštinska direkcija za obrazovanje) Periodični izveštaji Izveštaji prikupljeni uz učešće građana	Delimičan: U preiodu od 2003 do 2011, MONT je izgradio 120 škola i renovirao 55. Uložena sredstva u bezbednost su nepoznata.
		2.1.4 Organizacija neformalnog obrazovanja za devojčice i žene iz siromašnih područja (ruralnih i udaljenih) kao i za žene i devojčice sa posebnim potrebama na svim nivoima obrazovanja	MONT NVO Donatori MPMS	2008-2013	MONT MPMS	Profesionalni kursevi za obuku žena i devojčica; broj kurseva; broj učesnica u neformalnim kursovima; broj integrisanih ili zaposlenih žena i devojčica	MONT, MPMS, Donatori, itd.	Delimičan: Obrazovanje za odrasle postoji za neke, ali pod nadležnošću opština kojima obično nedostaju potrebna finansijska sredstva da bi obezbedile ovakve kurseve.
		2.1.5 Efikasno sprovođenje zakonske infrastructure MONT-a	MONT SIAR DKA Škole	Od 2008 nadalje		Izveštaji relevantnih institucija	MONT procene Vlada NVO	Delimičan: potrebno je da se ojača system za prećenje i procenjivanje kako bi se stvorilo efikasnije sprovođenje.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
	2.2. Boboljšanje školskog programa koji promovise rodnu ravnopravnost	2.2.1 Izgradnja programa radi povećanja mogućnosti za obrazovanje tinejdžerki koje su napustile školu, kroz aktivnosti koje obezbjeđuju veštine i povećavaju njihova životna iskustva.	MONT Civilno društvo NVO Donatori	2008	10.000	Broj devojčica uključenih u program	MONT NVO	Delimičan: U 2011 razvijeno je obrazovanje (od 1. do 9. razreda) u saradnji sa GIZu šest opština: Priština, Gnjilane, Prizren, Kosovo Polje, Klina i Kačanik. Održivost nejasna.
		2.2.2 U univerzitetskim nastavnim planovima razmatrati rod kroz posebne teme i uvesti predmet koji se bavi ovom tematikom.	MONT Univerziteti ARR	2008	35.000	Odobren nastavni plan	MONT, DKA, Pedagoški institute Kosova	Nekoliko kurseva o rodu postoje (od pre 2008.); novi kursevi na Odseku za filozofiju od 2013.
		2.2.3 Kontinuiran pregled rodni stereotipa u programima obrazovanja i u udžbenicima	Univerziteti i pedagoško osoblje, MONT Ekspertska grupa	2008-2010	Bez troškova	Unapređeni tekstovi	MONT NVO Zajednice	Nepostojeći: MONT je u procesu pregledanja posle čega će novi tekstovi biti izrađeni po potrebi.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		2.2.4 Odrediti rodnu analizu kao jedan od važnih kriterijuma za odabir materijala za objavljivanje (material za predavače, učenike i drugih nastavnih pomagala; vodiča za predavače, module obuke i obezbeđivanje metodologije obuke za predavače)	ARR MONT Grupa eksperata Pedagoški institute Kosova	2008-2010		Odgovarajući udžbenici, programi, moduli i treninzi	MONT NVO Zajednice Pedagoški institute Kosova	Delimičan: MONT je razvio i prihvatio standard za udžbenike koji uključuju rodnu ravnopravnost. Pregled i objavljivanje novih materijala nedovršeno.
	2. 3 Povećanje učesšća žena u predavanju, planiranju i upravljanju obrazovanjem.	2.3.1 Stvoriti povoljne uslove za učešće i jednakost u zapošljavanju žena i muškaraca u obrazovnim institucijama, nastavi i upravljanju.	MONT MPMS MSHP Civilno društvo ARR	2008-2010		Istraživanje izveštaja relevantnih institucija	Izveštaji: Vlade ARR MONT NGO	Delimičan: Cilj obrazovnih strateškog plana je da bude sprovedena na lokalnom nivou. Prema MONT-u, žene čine 17% od ukupno 794 direktora u pred-univerzitetskim obrazovnim institucijama u 34 opštine i 8% od 37 direktora DKA u 2011/12.
		2.3.2 Obezbediti olakšavajuće okolnosti za razvoj i napredovanje žena u visokom obrazovanju.	MONT PU Rektor ARR NVO	2008-2013		Broj diplomiranih studentkinja, broj žena sa zvanjem mastera i doktora nauka	Izveštaji MONT-a, NVO-a, studije, izveštaji Rektora	Izvestan: ARR je obezbedila 10 stipendija za žene kako bi pohađale univerzitet, MONT

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
	2.4 Jačanje institucionalnih i programskih kapaciteta MONT-a kako bi se efikasno integrisale teme rodne ravnopravnosti u planiranju, spovođenju i praćenju strategije obrazovnih ciljeva.	2.4.1 Priprema modula za obuku predavača, upravnog i administrativnog osoblja obrazovnih institucija u kojima je rod uključen kao posebna tema i u kojima je povećano učešće u ovakvim obukama.	MONT, Vlasti, Školska administracija, NVO koje obezbeđuju obuku IKAP			Broj obuka i broj učesnika koji su dobili sertifikate. Kontinuitet programa obuke	Obuka (MONT) DKA Škole Pedagoški institut Kosova IKAP NVO	Nepoznat: ocenjivači nisu imali vremena da prouče ovo pitanje.
		2.4.2 Priprema modula za obuku predavača o rodu u kojima je uključen "trougao": građani, partner i predavači	MONT NVO koje obezbeđuju obuku	2008	Bez troškova	Kvalitetni moduli obuke	MONT NVO	Izvesan: Izvesan broj treninga je bio obezbeđen
	2.5 Poboljšanje društvenih i kulturnih stavova zajednice i porodice, promocija vrednosti i značaja obrazovanja devojčica (uključujući i uloge i doprinose žena u razvoju)	2.5.1 Kreiranje kampanje za podizanje svesti o obuci u školama, među roditeljima i u zajednici, posebno u ruralnim i nepristupačnim područjima o značaju doprinosa obrazovanja devojčica uključujući i kontinuirano obrazovanje devojčica nakon osnovne škole	MONT, školska administracija, nastavno osoblje, zajednice i roditelji.	2008-2010	10.000	Detaljne informacije o društvenim i kulturno uslovljenim stavovima o obrazovanju žena.	Završetak istraživanja	Dealimičan: MONT godišnje organizuje kampanje Obrazovanje za sve i Dan devojaka, koje promovišu obrazovanje kao osnovno ljudsko pravo.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		2.5.2 Organizovanje seminara i obrazovnih sesija za uklanjanje stereotipa koji podstiču rodnu neravnopravnost u školama.	MONT MED Relevantne institucije i NVO	2008-2013		Godišnji rast broja žena u obrazovanju (Statistike MONT-a)	MONT i odgovarajuće institucije	Delimičan: MONT je organizovao obuku za predavače, autore i urednike udžbenika.
		2.5.3 Napraviti informativnu bazu sa materijalima, priručnicima i vodičima o rodnoj pripadnosti i jednakosti iz perspektive predavača, roditelja i zajednice.	MONT ARR NVO	Od 2008 nadalje		Obezbedene biblioteke. Veb stranica MONT-a (poseban link za informacije o rodним pitanjima).	Vladine institucije (MONT, MCYS,ARR), NVO (specijalizovana na rodним i drugim pitanjima)	Delimičan: Pripremljeni i razdeljeni vodiči za predavače i profesore osnovnih studija.
3. Poboljšati zdravlje žena i devojaka.	3.1 Obezbediti da politike i programi zdravlja odgovaraju specifičnim rodним i zdravstvenim razlikama i potrebama.	3.1.1 Da se zakonom utvrdi pravo na zdravstveno osiguranje za sve karike u lancu zdravstvene službe (za sve žene i muškarce)	MZ MLSW ARR Skupština	2010	Nisu dostupni Nema troškova	Zakon o šdravstvenom osiguranju (trenutno na snazi) Šema implementacije zdravstvenog osiguranja.		Nepostojeći: Zakon o zdravstvenom osiguranju nije usvojen
		3.1.2 Da se uključe dijagnostičke grupe koje se direktno odnose na reproduktivno zdravlje žena i devojaka u okvir osnovnog paketa usluga osnovnog zdravstvenog osiguranja	MZ Grupe eksperata		Pogledati budžet MZ	Broj obaveznih propisanih vakcina.		Nepostojeći: Zakon o zdravstvenom osiguranju nije usvojen

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		3.1.3 Ozakoniti pravo na finansijsku naknadu tokom porodijskog bolovanja, uključujući i nezaposlenim ženama			Budžet predviđen šemom zdravstvenog osiguranja.			Nepostojeći: nepostojanje zakona o zdravstvenom osiguranju. Zabrinutost da politika porodijskog odsustva predstavlja diskriminaciju u zapošljavanju žena
		3.1.4 Uskladiti pravne akte iz različitih oblasti koji se odnose na porodijsko odsustvo i srodna pitanja.				Harmonizovana pravna dokumenta		Naizgled nepotpuno?
		3.1.5 Uključivanje lekova za lečenje polno prenosivih bolesti i HIV/AIDS u šemu zdravstvenog osiguranja	MZ	2010	Pogledati strategiju za zdravlje.	Broj lekova koji se izdaju na recept.		Nepostojeći: zdravstveno osiguranje još uvek ne postoji.
		3.1.6 Obezbeđivanje vakcine za Humani Papiloma Virus (HPV) kao efikasnog načina za smanjivanje stope raka grlića materice (savetovanje s Ministrom, Državnim institutom Kosova za javno zdravlje, dokazi).	Ministarstvo zdravlja	2010		Broj dijagnostikovanih žena i osnovanih ženskih zdravstvenih centara		Nepostojeći: Vakcine još uvek nisu dostupne niti ih je Ministarstvo zdravlja predvidelo.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski i okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
	3.2 Povećanje znanja i razumevanja ženskog i muškog zdravlja i potreba.	3.2.1 Prikupljanje i godišnje izveštavalje rodno razvrstanih podataka sa ciljem praćenja pokazatelja ženskog i muškog zdravlja.	ASK MPS ARR Lokalna vlast	Počevši od 2008.				Uglavnom: KDU je proveo godišnju DHS uz podršku UNFPA. Rezultati popisa su dostupni. Neki podatci su nepotpuni.
		3.2.2 Povećanje svesti društva o rodno zasnovanom nasilju kao pretnje po javno zdravlje.	ARR Ministarstvo zdravlja Donatori	Svake godine				U potpunosti: Donatorski podržana kampanja za podizanje svesti.
		3.2.3 .Nacrt strategija za razvoj stanovništva, zdravlje i plodnost, koje odgovaraju ženama i muškarcima u povećanju njihovih zahteva za zdravstvene usluge.	ARR Svetska zdravstvena organizacija Škole Donatori					Nepostojeći: Strategije još uvek ne postoje. Podaci popisa mogu biti dostupni u KDU-s. UNFPA jje finansirala učešće zvaničnika na treningu na ovu temu.
		3.2.4 Pokretanje informativne i obrazovne kampanje, promovisanje ideje o tome da žene i muškarci dele odgovornost za porodično zdravlje i planiranje.	ARR Ministarstvo zdravlja	Svake godine				Nepostojeći: nijedna poznata vladina kampanja. UNFPA, UNICEF, WHO obrazuju žene i omladinu o planiranju porodice.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		3.2.5 Razvijanje obrazovnih (školskog) programskih smernica za devojke i mladiće o ishrani, higijeni i planiranju porodice						Nepoznat
	3.3 Podrška i garancija potpunom i jednakom pristupu svim nivoima usluga zdravstvene nege, dok se povećava odgovor zdravstvenog sistema prema ženama i devojka i zdravstvenim potrebama žena.	3.3.1 Korišćenje rodno razvrstanih podataka o upotrebi privatnog i javnog zdravstva						Nepostojeći
		3.3.2 Povećati pristup institucijama zdravstvene nege.						Nepostojeći
		3.3.3 Obezbediti, pogotovo ženama, sistem hitnog prevoza i uključivati zajednicu u efikasan prevoz žena u bolnice.						Nepostojeći
		3.3.4 Uvođenje roda u nastavne planove i programme odgovarajućih kurseva na Medicinskom fakultetu i u Medicinskoj školi						Nepostojeći: Uopšteno nije deo. Samo veoma opšte informacije; više informacija u delu o podoičnom zdravstvu.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		3.3.5 Obuka zdravstvenih radnika za prepoznavanje i pristupanje žrtvama porodičnog nasilja				Broj obučениh stručnjaka		Napredak: MZ uz podršku UNFPA je skoro završio nastavnim plan. Treninzi u 2013.
		3.3.6 Sprovesti godišnje kampanje za skrining preglede kao što su: kompletna analiza krvi i urina, mamografija, PAP bris itd, koji pomažu u ranom oporavku od anemije, raka dojke, raka grlića materice, polnih bolesti i infekcija.						Napredak: MZ nudi besplatan pregled preko zdravstvenih ustanova (PAP bris i mamografija). Kampanja ministarstva zdravlja za pregled svih državnih službenika. (Kampanja NVO i ženskog poslaničkog kluba).
4. Ekonomsko osnaživanje žena i devojaka.	4.1 Povećanje broja preduzetnica obezbeđivanjem mogućnosti većem pristupu imovini, kapitalu i kreditima.	4.1.1 Stvaranje kreditnih programa za žene uopšte i posebno za žene iz seoskih sredina.	ARR Vlada, Skupština, parlamentarna komisija, ARR	2008-2010	Nema	Povećanje broja preduzetnica za 20%	ARR, parlamentarna komisija, civilno društvo, NVO	Nepostojeći: napravljen je korak sa Ekonomskom strategijom za osnaživanje žena, ali program za kredite još uvek nije uspostavljen.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		4.1.2 Podsticanje razvoja malih preduzeća kojima upravljaju žene kroz programme mikrofinansiranja, poslovnih klubova i fondove za kreditiranje malih preduzeća u kombinaciji sa profesionalnim razvojem za transfer tehnologije, razvijanje usluga i marketing.	Vlada, MEF, MTI, OEK, AKB, Donatori	2008-2012	200.000	Povećanje broja žena menadžera za 15%	ARR, OEK, AKB, civilno društvo, donatori, banke	Nepostojeći: skorašnja inicijativa za formiranje na konferenciji predsednika. Nekoliko ozbiljnih koraka je napravljeno.
5. Poboljšanje pokazatelja zaposlenosti žena i devojaka	5.1 Do 2010. Poboljšanje pokazatelja rada, učešća radne snage, smanjenja nivoa nezaposlenost kod žena, poboljšanje structure zaposlenosti.	5.1.1 Sprovesti niz studija (istraživanja) o učešću žena u privredi i radnoj snazi.	MPMS-DPP Donatori NPO Svetska banka UNDP ARR Lokalna vlast	2008	100.000	Zaključci i preporuke za poboljšanje politike zapošljavanja i ekonomsko osnaživanje žena.		Delimičan: Dostupni su samo redovni podaci ASK-a. ARR ima neke informacije u izveštaju "Žene u radnom procesu i system odlučivanja na Kosovu".
		5.1.2 Uspostavljanje transparentne šeme za prikupljanje informacija o pravima i propisima pri zapošljavanju, informacija o radnoj snazi, pristupa obrazovanju i profesionalnom razvoju, pristupu imovini i kreditima.	MLSF Kancelarije za zapošljavanje, agencije za zapošljavanje, NVO, Lokalna vlast, Mediji i donatori	2008-2010	300.000	Broj zaposlenih, pomognutih i žena kojima je ponuđeno posredovanje pri zapošljavanju. Okruženje koje je naklonjeno informisanju, posredovanju i zapošljavanju žena.		Nepostojeći

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		5.1.3 Povećanje broja servisa za zapošljavanje za siromašnih žene.	MLSW NVO Lokalna vlast Donatori	2008-10	100.000	Broj servisa za žene iz siromašnih porodica.		Nepostojeći
	5.2 Pojačati ohrabrivanje zapošljavanja kroz institucije za stručno usavršavanje i njihovu distribuciju u ruralne krajeve.	5.2.1 Povećanje kurseva za stručno usavršavanje žena i devojaka u odsustvu odgovarajućeg obrazovanja.	MLSW Donatori NVO Kancelarije za zapošljavanje	2008-2010				Nije istraživani
	5.3 Do 2015. Godine smanjenje za 50% broja osoba koje žive u ekstremnom siromaštvu	5.3.1 Unapređenje efikasnih socijalnih programa za podršku socijalnoj zaštiti u korist siromašnih porodica sa ciljem njihovog izbavljenja iz kruga siromaštva.	MLSW-DMS Vlada Skupština	2010		Politike, programi i mere za osiromašene, i pro-rodna jednakost.		Nepostojeći
		5.3.2 Izrada nacрта za pro-rodno zapošljavanje.	MLSW Skupština kancelarije za zapošljavanje					Nepostojeći?

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		5.3.3 Izrada programa za kategorije sa socijalnim potrebama kao što su: žene i devojke kojima je trgovano, žene s posebnim potrebama i invaliditetom (ugrožene žene)	MLSW-DPP Donatori, Vlada NVO	2008-2010				Delimičan: Uglavnom uz podršku donator: USAID/IOM i skoro pokrenutog programa EK. OGG radi na prevodenju politika na Brajevo pismo za slepe; plan za RAE.
		5.3.4 Podsticanje razvoja malih preduzeća kojima upravljaju žene, poslovnih klubova i razvijanje fondova (kredita za mala preduzeća u kombinaciji sa radom na profesionalnom razvoju za transfer tehnologije, razvoj usluga i marketinga.	MLSW, Donatori, Vlada, NVO, (Privredna komora Kosova)	2008-2010	200.000			Nepostojeći
6 Poboljšanje društvenog položaja žena s rizikom, poboljšanjem	6.1 Društvena podrška siromašnim porodicama, kategorizujući ih	6.1.1 Izrada politika za podršku siromašnim ženama kroz socijalne usluge i vidove pomoći.	MLSW Lokalna vlast	2008		Poboljšane pro-rodne politike i programi. Prijateljski ambijent za žene i devojke koje su iskusile društvene problem.		Nijedna posebna pomoć nije identifikovana.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/bužet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
njihovog pristupa kvalitetnim društvenim službama.	prema problemima sa kojim se suočavaju i dajući prednost porodicama na čijem čelu domaćinstva su žene.	6.1.2 Izrada evikasnih društvenih šema za socijalnu pomoć siromašnim porodicama s ciljem njihovog izbavljenja iz siromaštva.	MLSW Vlast Parlament	2010	Pogledati KDSP	Do 2015. godine, smanjenje na 50% broja ljudi koji žive u ekstremnom siromaštvu.	Istraživanje životnog standarda Merenje Anketa	Nepostojeći: Trenutno ne izgleda dovoljno.
	6. 2 Poboljšanje usluga zajednice za žene sa posebnim društvenim potrebama	6.2.1 Osnaživanje struktura institucija (državnih i privatnih) koje se bave lečenjem žrtvava nasilja i trgovine ljudima (kao što su savetodavne usluge, privremena skloništa) ne samo u urbanim sredinama, nego i u seoskim područjima gde ovaj problem može biti mnogo žešće prisutan.	MLSW LG NVO Donatori, Međunarodne i lokalne organizacije.	2008-2013	1.000.000	Proj profesionalnih usluga ponuđenih ženama i devojkama u ruralnim sredinama.		Napredak: Zakon i program za zaštitu od nasilja u porodici je izrađen i odobren. Sve usluge još uvek nisu obezbeđene.
		6.2.2 Obuka osoblja (policije, sudova, centralne i obštinske vlasti) o odnosu prema žrtvama nasilja i trgovine ljudima.	MLSW NVO MoJ MoIA UNDP Međunarodne organizacije	Počeo u 2005. u toku	60.000	Broj obučениh osoba/profesionalaca Broj održanih sesija obuke		Napredak: brojni programi finansirani od strane donatora sa manjom/većom saradnjom sa institucijama (UNDP, UN Women i OEBS)

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/bužet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		6.2.3 Reintegracija žena i devojaka žrtava rodno zasnovanog nasilja.	NVO Donatori MLSW ARR MoJ KSP	Počeo 2006	80.000	Broj Reintegriranih žena		Minimalan: Do danas, slaba reintegracije. Dosta donatorskog finansiranja.
		6.2.4 Izrada državne strategije protiv nasilja u porodici (usklađivanje sistema za upućivanje žrtava nasilja u porodici)	Vlada MLSW ARR UNDP Civilno društvo Univerzitet	2008	30.000	Izrađen nacrt strategije Radne grupe, uspostavljen broj učesnika u procesu	Strateški dokument	Većinom: Strategija je dovršena. ARR trenutno vodi nacrt ASK-a za vođenje.
		6.2.5 Poboljšanje socijalnih i zdravstvenih usluga za (nepomognute) starije žene i žene sa socijalnim problemima	MLSW Vlada Ministarstvo zdravlja Donori	2008-2013		Broj uspostavljenih službi.	Studije Istraživanje	Nepostojeći: Povezan sa zakonom o zdravstvenom osiguranju.
7. Poboljšanje slike žena u medijima i kulturi	7.1 Poboljšanje slike žena u medijima i kulturi	7.1.1 Stvaranje medijskih prostora za istaknute žene i žene koje su na lošem glasu.	MCYS Mediji	2008-2013		Povećano učešće žena	Mediji ARR Izveštaji NVO, studije	U izvesnoj meri: redovni program Ženskog poslaničkog kluba. ARR ima pristup javnoj RTK, nedostaju finansijka sredstva za produkciju filma ili TV reklame.
		7.1.2 Podrška ženskim aktivnostima kroz medije	Mediji	2012		Veliki broj programa koji pokrivaju aktivnosti žena	Mediji Nezavisna medijska komisija Izveštaji	U izvesnoj meri: (nema strategije Vlade)

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
	7.2 Odbacivanje rodni stereotipa kroz kroz politike medijskih institucija i proizvoda	7.2.1 Promocija razmene perspektiva i dobrih praksi u medijima	Mediji MCYSRI NVO	2012	80.000	Povećanje medijskih programa koji poštuju principe rodne ravnopravnosti.	Mediji Izveštaji nezavisne Medijske komisije	U izvesnoj meri: poteškoće u merenju.
		7.2.2 Stvaranje i poboljšanje jedinica koje prati medije sa ciljem integracije rodne perspektive i promocije rodne ravnopravnosti u medijima, u načinu na koji se proizvode pisani materijali i programi.	Mediji Državne institucije NVO	2012	15.000 Svake godine	Povećanje broja medijskih programa koji poštuju principe rodne ravnopravnosti.	Izveštaji državnih institucija Izveštaji NVO	U izvesnoj meri: Jedinica koja prati medije nije uspostavljen, ali ARR je sproveo praćenje. Takođe KGSC.
		7.2.3 Stvaranje i poboljšanje jedinice koja prati medije, s ciljem da se integriše rodna perspektiva I da se promoviše rodna ravnopravnost u medijima, u načinu na koji su pisani materijali i programi proizvedeni.	Državne institucije Privatni i državni mediji	2012	Budžet svakog medija posebno	. Broj žena i devojaka na vodećim pozicijama	Institucije NVO Medijski partneri	(isto kao gore navedeno, moguća štamparska greška)
		7.2.4 Sprovesti istraživanje (studiju) o položaju novinarki, umetnica itd. u medijima i kulturi, uključujući i smernice za poboljšanje uslova rada novinarki, umetnica, itd.	MCYS Istraživačke institucije i organizacije	2012		Broj sprovedenih studija i prikupljenih rezultata	Institucije vlade Medijski operatori NVO	Nepostojeći: nijedna poznata studija ne postoji.

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		7.2.5 Usvajanje od strane radijskih i televizijskih stanica, plana za povećanje programa za žene (kvantiteta i kvaliteta) koje bi izradile žene, i obraćanje pažnje na mapiranje roda (uključujući sve starosne grupe, posebno decu).	Vladine institucije Medijski operateri NVO	2008-2012		Broj programa i informativnih sajtova u elektronskim medijima	Vladine institucije Medijski operateri NVO	Nepostojeći: ne postoji ni jedan poznati plan; kao nevladin je težak.
		7.2.6 Usvajanje od strane štampanih medija plana za povećanje kvaliteta i kvantiteta pisanog materijala obraćajući pažnju na rodna pitanja i promociju vrednosti žena u društvu	Štampani mediji	2008-2012		Broj članaka i obezbeđenog prostora u štampanim medijima	Izveštaji praćanja štampanih medija	Nepostojeći: Nijedna poznata strategija ne postoji. ARR je pratio preko MDA u 2012.
		7.2.7 Izrada procedura od strane štampanih i audio-vizuelnih medija, za razmatranje pritužbi klijenata na medijske preduzetnike ili oglašivače, uzimajući u obzir medijski proctor ili sadržaje oglasa koji prikazuju žene ili muškarce na diskriminatoran način.	Institucije vlade Sudovi Udruženje novinara Kosova	2012			Izveštaji izradjeni od strane: Institucija vlade, ARR-a, medijskih partnera, NVO	Nepoznat: Moguće preko IMC

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski okvir	Resursi/bužet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
		7.2.8 Revizija etičkog kodeska novinara kako bi se još više naglasila zabrana upotrebe stereotipa i nasilničkog i/ili pornografskog materijala koji diskriminiše žene ili krši njihova prava	Mediji Udruženja novinara Pravni eksperti	2012		Prerađen etički kodeks novinara	Proces praćenja	Nepostojeći: Težak kao nevladin. ARR i UNDP su obezbedili obuku o izveštavanju za novinare i urednike u DV 2011-2012. OEBS takođe.
8. Postići jednako učešće ona pola u diskusijama o bitnim pitanjima za društvo.	8.1 Striktno sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti	8.1.1 Informisati institucije i političke partije o ZRRu, lokalnim i međunarodnim instrumentima koji promovišu i unapređuju rodnu ravnopravnost u donošenju odluka.	ARR, Nadležni organi za rod, MONT, Neformalna ženska parlamentarna grupa, mediji, civilno društvo, lokalna i centralna vlast, međunarodne organizacije za ljudska prava.	2008-2013		Povećan broj žena u procesima donošenja odluka u politici. Sprovedeni mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti. Integracija rodne perspektive u politike koje motivišu institucije na lokalnom i centralnom nivou, kao i celokupno društvo.		U progresu: ARR “samo 40% kampanja” i obuka za MGEO o ZRR, CEDAW; priručnik o ZRRu, Sastanak Ženskog poslaničkog kluba sa političkim partijama, razne aktivnosti NVO u 22 opštine.
		8.1.2 Organizovati praćenje mogućnosti Zakona o rodnoj ravnopravnosti kao i instrumenata koji promovišu i podstiču sprovođenje zakona.	Strukture koje donose odluke u poslitičkim parijama i ženski forumi u političkim partijama.		20.000 Svake 3 gonine			Nepostojeći

Strateški cilj	Ciljevi	Merenje	Nadležni organ i partneri	Vremenski i okvir	Resursi/budžet izražen u EUR	Pokazatelji za praćenje	Alati za praćenje i procenu	Obim realizacije
	8.2 Harmonizacija zakona i dispozicija ZRRa sa međunarodnim standardima koji promovišu i podstiču rodnu ravnopravnost u donošenju odluka.	8.2.1 Harmonizovati sa ZRR-om Smernice za rad skupštine Kosova i kao i smernice za rad opštinskih skupština	Pralamentarni i opštinski nadležni organi		Nema troškova			Napostojeći: Ženski poslanički klub radi na ovome preko četiri zahteva.